

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2024

Kateřina Bártková

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA FILOZOFICKÁ

Katedra sociologie a sociální práce

Studijní program: Společnost a politika

Bakalářská práce

**Odhalování šikany na středních školách: výskyt, typy a
faktory ovlivňující rozdíly mezi školami**

Kateřina Bártková

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. František Kalvas, Ph.D.

Katedra sociologie a sociální práce

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Odhalování šikany na středních školách: výskyt, typy a faktory ovlivňující rozdíly mezi školami“ zpracovala samostatně a všechny použité zdroje jsem uvedla v seznamu použitých zdrojů.

Plzeň, duben 2024

.....

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucímu mé práce PhDr. Františkovi Kalvasovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky, které jsem využila během psaní mé práce. Ráda bych také poděkovala žákům a zástupcům zkoumaných středních škol, jelikož bez jejich participace by práce nemohla vzniknout. A v neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině za jejich vroucí podporu při mém studiu.

OBSAH

1	ÚVOD.....	6
2	TEORETICKÁ ČÁST	8
2.1	Agrese.....	8
2.1.1	Druhy agrese.....	9
2.2	Šikana	9
2.2.1	Formy šikany	11
2.2.2	Stádia šikany.....	13
2.2.3	Charakteristika agresora	15
2.2.4	Charakteristika oběti.....	17
2.2.5	Charakteristika svědků šikany	18
2.2.6	Vliv genderu na šikanu	18
2.2.7	Stav šikany v českých školách	20
2.2.8	Vliv typu střední školy na šikanu	21
3	METODOLOGICKÁ ČÁST.....	23
3.1	Výzkumné otázky	23
3.2	Hypotézy.....	23
3.3	Dotazník	25
3.4	Průběh šetření	26
3.5	Popis zkoumaného vzorku.....	27
3.6	Etika sběru dat	29
4	ANALYTICKÁ ČÁST.....	30
4.1	Prevalence šikany podle typu vzdělávacího zařízení	30
4.2	Prevalence šikany podle genderu	32
4.3	Prevalence šikany podle její formy	35
4.4	Kdo byl kým šikanován?	37
4.5	Prevalence šikany podle genderu oběti a formy šikany	39
4.6	Diskuze	41
5	ZÁVĚR.....	43
6	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	44
7	RESUME.....	48
8	SEZNAM TABULEK	49
9	SEZNAM GRAFŮ	50
10	PŘÍLOHA.....	51

1 ÚVOD

Šikana ve školách se vkrádá do života dětí a adolescentů jako nenápadný stín. Pomalu, ale jistě ničí jejich životy, zanechává hluboké jizvy na jejich duši a brání jim v rozletu do plnohodnotného života. Nepředstavuje to hrozbu jen pro ty, kteří jsou přímo šikanováni, ale pro celou atmosféru ve škole. Šikana otravuje klima, šíří strach a nedůvěru, a ničí tak možnost budování smysluplných a zdravých mezilidských vztahů. Její nebezpečí spočívá především v tom, že často nemusí být rozpoznána či odhalena. Z těchto důvodů je nezbytné tomuto problému věnovat zvýšenou pozornost a nebrat jej na lehkou váhu. I přestože se v posledních letech zvyšuje povědomí o problematice šikany, zavádějí se různé preventivní programy a intervenční strategie, šikana stále zůstává vážným problémem, který vyžaduje důkladné zkoumání. V kontextu stále rostoucí prevalence šikany je důležitější než kdy dříve porozumět jejím determinantům a faktorům, které ji podporují či způsobují. Tímto tématem se zabývá i má bakalářská práce.

Téma šikany jsem si vybrala z několika důvodů, které úzce souvisí s mým osobním zájmem a studijním zaměřením. Již v maturitním ročníku na gymnáziu jsem se této problematice věnovala v rámci ročníkové práce a téma šikany jsem dále rozvíjela i v mé závěrečné esejí během studijního pobytu v Severním Irsku v rámci programu Erasmus+. Volba tématu mé bakalářské práce tak přirozeně navazuje na můj dosavadní zájem a zkušenosti, ale nejen to. Kromě mého osobního zájmu mě k volbě tohoto tématu vedla i jeho komplexita a aktuálnost. Vnímám šikanu jako vážný společenský problém, který si vyžaduje neustálou pozornost a aktivní přístup.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je prozkoumat vliv typu vzdělávacího zařízení, genderu a formy šikany na její výskyt na pěti středních školách. K dosažení tohoto cíle budu zkoumat následující výzkumné otázky: „Jaký vliv má druh vzdělávacího zařízení na výskyt a typ šikany?“ a „Jaký vliv má gender na prevalenci šikany na středních školách?“.

Teoretická část mé bakalářské práce nejprve představí pojem agrese, jenž slouží jako zastřešující pojem pro šikanu, kterou rovněž definuji. Následně podrobněji rozebírám typy a stádia šikany, společně s jejími protagonisty, což je klíčové pro správné uchopení tohoto složitého jevu. Dále se věnuji shrnutí poznatků z relevantních studií, které zkoumaly vlivy různých determinantů na prevalenci šikany, čímž přinesly cenné poznatky ovlivňující formulaci mých hypotéz.

Metodologická část je založena na kvantitativním výzkumném šetření provedeném pomocí anonymního dotazníku. V rámci výzkumného šetření byly osloveny dva typy středních škol, a to dvě gymnázia a tři střední odborná učiliště. Jak již bylo avizováno, cílem bylo prozkoumat vliv typu vzdělávacího zařízení, genderu a typu šikany na její prevalenci na těchto školách. Analytická část obsahuje data z dotazníkového šetření, která byla následně analyzována pomocí programů Microsoft Excel a RStudio s cílem ověřit stanovené hypotézy a přispět k lepšímu porozumění této problematice.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Agrese

Pro pochopení problematiky šikany je klíčové úvodní vymezení pojmu agrese a jeho specifických znaků, jelikož šikana se řadí mezi agresivní poruchy chování. Jak sdíleli Gendreau a Archer (In Berger, 2007, s. 94) „Ne všechna agrese je šikana, ale šikana je vždy agresí.“ Agresivní jednání spočívá v činech, jejichž záměrem je způsobit újmu jiné osobě. Za agresi lze však také považovat jednání, kdy aktér nečiní tak, aby někomu ublížil, ale ví, že jeho činy k tomu mohou vést. Klíčové jsou tedy dva aspekty: záměr nebo vědomí agresora, že jeho jednání může způsobit škodu jiné osobě (Janošová et al., 2016).

Agrese je součástí lidské povahy již od pradávna. Je zásadní upozornit na tuto skutečnost a současně zkoumat, kdy a jak se v člověku agresivní chování formuje. Někteří autoři, jako například psychiatr Stanislav Grof, tvrdí, že vrozenou agresi lze vysvětlit pouze jedním způsobem, jinak není možná. Podle Grofa, kterého ve své knize parafrázuje Říčan (1995), tato vrozená agrese vzniká v okamžiku, kdy se lidský plod prodírá do světa a cítí ohrožení života. Tvrdí, že jedince, kteří jsou od narození náchylní k agresivitě, může ovlivňovat jejich vlastní porod a boj o přežití. Jejím alternativou je agrese naučená, která tvrdí, že lidé si osvojují agresi na základě svých pozitivních zkušeností s jejím užitím. Pokud se snažíme získat nebo dosáhnout něčeho agresivním chováním, dosahujeme našich cílů zpravidla rychleji než v případě, že jej nepoužijeme. Toto zjištění může vést k opakování agresivního chování. Podobně to platí i u dětí, pokud vypořádají, že jejich rodiče po potrestání jich samotných projevují spokojenost, začnou vnímat agresivní chování jako způsob dosahování uspokojení. Postupem času začnou tento vzorec chování uplatňovat sami. Například když uhodí spolužáka, který odmítá půjčit svou hračku, a posléze se jí zmocní, pocítí právě pocit uspokojení a podobný způsob řešení budou nadále aplikovat (Říčan, 1995; Martínek 2009).

Ve školním prostředí je nejběžnějším směrem agrese vnímána agrese žáka vůči druhému žákovi, tedy šikana. Tento typ agresivního chování bude dále podrobněji analyzován. Nicméně, jak uvádí Martínek (2009), je důležité si také uvědomit, že směr agresivního chování nemusí být omezen pouze na interakce mezi žáky. Autor rozšiřuje tuto diskuzi i na agresi směřující k neživým předmětům, zvířatům, a dokonce i na autoagresi.

2.1.1 Druhy agrese

Pro úplnou definici agrese je klíčové se také věnovat jejím druhům, kterých je plná řada. Jedním z možných rozdělení, ke kterým se hlásí i Martínek (2009), je emocionální, frustrační a instrumentální. Emocionální agrese nejčastěji vzniká jako reakce na negativní emocionální prožitky vyvolané stresujícími událostmi, kterými může být hádka s přáteli, spolužáky, rodiči či vyučujícími. Jedinec často ztrácí kontrolu nad svým chováním, což se může projevit zuřivým křikem, kopáním či mlácením kolem sebe. Frustrační agrese vzniká jako reakce na frustraci, která může nastat v případě, kdy není jedinec dlouhodobě schopen dosáhnout svých vytyčených cílů. Instrumentální agresi je nezbytné si nejprve rozdělit na dva typy, kterými jsou instrumentální agrese žádoucí a instrumentální agrese nutná. Instrumentální agrese žádoucí je charakteristická svou krutostí, kterou Říčan (2003, str. 159) definuje jako „souhlasný postoj k utrpení jiné bytosti, spojený s pocitem uspokojení, libosti.“ Kruté chování k jiné osobě může být také definováno jako týrání. Instrumentální agrese žádoucí je dopředu promyšlená a má jasný cíl. Páchána je především za účelem získat nějaké předměty patřící někomu (loupež) nebo obecně dosáhnout nějakých výhod (Martínek, 2009). Většina jedinců projevujících žádoucí instrumentální agresi má často nižší úroveň rozvinuté empatie ve srovnání s jejich vrstevníky (Olweus, 1993). Perfektním příkladem tohoto druhu agrese je šikana, kdy agresor přesně ví, co udělat, aby oběti ublížil. Druhým typem je nutná instrumentální agrese, která se vyznačuje svou impulzivní povahou. Ve většině případů jde o agresi, která vzniká jako obranný mechanismus vůči agresi žádoucí. V případě, že má jedinec strach z napadení nebo jiné nepříjemné situace, jeho instinktem je se začít bránit, což může být vnímáno jako forma agresivního chování (Martínek, 2009).

2.2 Šikana

„Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování či pronásledování“ (Říčan, 1995. s. 25). V Československé republice před listopadem 1989, byl prvním člověkem, který se touto problematikou zabýval, pražský psychiatr Petr Příhoda. Ten zavedl pojem šikany zejména v souvislosti s agresí v tehdejší socialistické armádě. Navzdory bezpečnostním rizikům spojených s tehdejší režimem, o problematice nadále promlouval a veřejně ji odsuzoval (Říčan, 1995).

Od prvních nasmělých postrkování na pískovišti, přes rafinované ponižování ve školní lavici, až po zneužívání moci v pracovním prostředí a bezmocnost v domově pro seniory. Šikana se projevuje v mnoha podobách a doprovází nás na každém kroku. V posledních

letech se výskyt šikany zvyšuje a stává se alarmujícím problémem, který představuje vážnou hrozbu pro zdraví a duševní pohodu jednotlivců i celé společnosti. Má kritický dopad na životy postižených, narušuje rodinné soužití a oslabuje základní pilíře společnosti (Kolář, 2001). Jednou z nejčastějších a nejvíce diskutovaných je však školní šikana. Autoři věnující se vysvětlení pojmu šikana se shodují na třech klíčových aspektech tohoto fenoménu. Jsou jimi agresivní chování, opakovanost a asymetrický vztah moci. Tyto tři aspekty jsou uznávány nejen v České republice, nýbrž i po celém světě (Janošová et. al, 2016; Berger, 2007; Martínek, 2009).

Asymetrický vztah moci poukazuje na situace, kdy jednatel není schopen se efektivně ubránit. Tato bezbrannost může vyplývat z fyzické nebo psychické zranitelnosti, nebo z pocitu osamocení, kdy dotčený nemá dojem, že by ve svém okolí našel podporu. Účelem agresora je způsobit bolest, znevažít, ohrozit nebo zastrašit jiného člověka či skupinu lidí. Tento druh týrání jasně posiluje moc agresora nad jeho obětí (Říčan, 1995). Fyzická síla agresora není jediným faktorem, který hraje v šikaně roli. Faktorem může být i početní převaha, kdy skupina dětí, i když je fyzicky slabší, šikanuje jednotlivce, pro kterého je složitější se takzvané množstevní šikaně ubránit.

Druhý aspekt, opakovanost, může být však zavádějící, jelikož ve velmi závažných situacích může být i jednorázový, krátkodobý akt považován za šikanu (Říčan & Janošová, 2010). Společnost si často představuje šikanu jako dlouhodobý proces a opomíjí přitom sledovat jednorázové, ale neméně závažné incidenty, které mohou mít pro oběť stejně negativní následky jako dlouhodobá šikana (Martínek, 2009). Říčan a Janošová (2010) navíc rozšiřují definici šikany, když upozorňují, že nemusí nutně zahrnovat pouze aktéry stejného postavení, tedy např. žák-žák. Naopak může docházet i k šikaně i v případě, kdy je učitel agresivní vůči žákovi, a v ojedinělých případech se může projevovat i šikana od žáka směrem k učiteli.

Podobně jako definování toho, co šikana je, je také důležité si definovat, co šikana není. Mezi tyto jevy patří například hravé potyčky nebo nevinné škádlení mezi přáteli (Berger, 2007). I když se škádlení, často označované jako „teasing“, a šikana v mnoha ohledech prolínají, existují mezi nimi zásadní rozdíly, které nám pomáhají rozlišovat tyto dva fenomény. Na rozdíl od šikany je škádlení zábavné pro všechny zúčastněné. Síly jsou vyrovnané a nikdo nemá navrch, což demonstruje, že v procesu škádlení neexistuje vítěz, ani poražený (Vágnerová & Bajerová, 2009). Stane-li se, že škádlení nechtěně vyústí

ve zranění nebo pocity nepříjemnosti a smutku, iniciátor projevů lítosti, omluví se a s daným chováním přestane. Toto ukazuje, že škádlení není záměrně zlomyslné, ale spíše hravé a spontánní (Kolář, 2011).

Co se týče lokality, šikana může probíhat kdykoli a kdekoli, kde se žáci scházejí. Nejčastěji se však odehrává ve škole, ale může se objevit i na hřišti, v autobuse, na cestě do nebo ze školy či obecně v okolí mladých lidí (Koo, 2007). Šikana ve škole není vázána na jedno konkrétní místo. Může se objevit v různých částech budovy, i mimo ni, zkrátka tam, kde se žáci běžně pohybují a tráví čas. Nejčastějším místem výskytu šikany je bezpochyby třída, neboť se zde žáci scházejí nejčastěji, a proto se stává ideálním prostředím pro agresory. V tomto prostředí může docházet k fenoménu tzv. „super tiché třídy“. Jedná se o situaci, kdy panuje během šikanování ticho, aby agresorům nehrozilo odhalení ze strany pedagogů dohlížejících na chodbách. Před odhalením chrání agresory i hlídači, jejichž úkolem není aktivně se do šikany zapojit, ale spíše monitorovat situaci a včas varovat agresory v případě hrozícího nebezpečí. Dalším oblíbeným místem pro šikanu jsou toalety. Agresor zde oběť ponižuje verbálně, fyzicky nebo ji nutí k ponižujícím činům. V tělocvičnách a šatnách se šikana často projevuje ničením majetku oběti. Agresor může poničit bundu, boty, tašku, nebo odcizit osobní věci oběti, jako je mobilní telefon, peníze, nebo cennosti. V posledních letech se šikana přesunula i do online prostředí. Sociální sítě a internet se stávají stále častějším dějištěm tohoto nevhodného chování (Martínek, 2009).

2.2.1 Formy šikany

Šikanu lze rozdělit podle různých kategorií na několik typů. Světoví i čeští autoři se shodují na rozdělení šikany na přímou, známou také jako fyzická, a nepřímou, nazývanou jako psychická (Říčan & Janošová, 2010).

Do přímé šikany nejčastěji řadíme konkrétní činy nebo akce agresora, které jsou snadno postřehnutelné nebo vizuálně zřetelné. Tento druh šikany obsahuje různé podkategorie, jako je například násilí či zotročování. V rámci podkategorie násilí Říčan a Janošová (2010) identifikují působení bolesti, ať už jde o kopání, bití, bodání nebo pálení. Dále zmiňují formy ponižující tělesné manipulace, což zahrnuje nucení k pití nebo konzumaci nechutných látek, obnažování, a poškozování věcí patřících oběti. Zotročováním se rozumí nucení jedince, buď fyzickým nebo psychickým způsobem, k poslušnosti a vykonávání činností, které jsou zahanbující nebo zakázány (Říčan & Janošová, 2010). Nepřímá forma šikany zahrnuje zejména sociální izolaci oběti, kdy agresor může například

zakazovat ostatním spolužákům jakoukoliv interakci s obětí. Tímto způsobem se dosahuje toho, že ostatní spolužáci přestanou brát oběť v potaz a vyčlení ji ze svého sociálního okruhu. Dále zde také patří slovní napadání, kdy agresori používají vulgární výrazy, vysmívají se jí nebo také urážejí ji, její rodinu nebo její záliby. Často dochází ke kombinaci přímé a nepřímé formy šikany, kdy je oběť nejen sociálně izolována, ale agresor či skupina agresorů ji také nutí k nežádoucím aktivitám nebo dokonce uplatňují fyzické násilí. Autoři ve své knize konstatují, že na základě prozkoumané literatury mohou potvrdit, že přímá šikana je častěji pozorována u chlapců, zatímco nepřímá šikana je spíše zaznamenávána u dívek. V důsledku velmi časté medializace tématu šikany pozorujeme postupný pokles přímé formy šikany. Naopak na popularitě získává nepřímá forma, kde je identifikace agresora vskutku obtížná. Agresori často preferují tuto formu šikanování z důvodu jejich vyšší bezpečnosti (Janošová et al., 2016).

Michal Kolář ve své knize *Bolest šikanování* (2001), zkombinoval tři dimenze šikany z čehož mu vzniklo osm druhů šikanování. Mezi jeho definované tři dimenze patří: přímá – nepřímá, fyzická – verbální a aktivní – pasivní.

Tabulka 1: Zpracováno autorkou dle Kolář, M. (2001). Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve škole. Praha: Portál. str. 32)

Druhy šikanování	Aktivní	Pasivní
Přímá – fyzická	Kopání, bití, škrcení, pálení atd., nebo jsou ničeny věci oběti	Agresor fyzicky brání oběti v dosahování jejich cílů (sednout si do lavice)
Nepřímá – fyzická	Agresor pošle své nohsledy, aby oběť zbili, zkopali nebo jí zničili věci	Agresor odmítá splnit požadavek oběti (odejít ze třídy)
Přímá – verbální	Agresor nadává, uráží či zesměšňuje oběť	Agresor ignoruje oběť (neodpovídá na otázky, pozdrav atd.)
Nepřímá – verbální	Rozšiřování pomluv nebo tzv. "symbolická agrese" = zesměšňující kresby či básně	Spolužáci nebrání nespravedlivě obviněné oběti z činů, které udělali agresori

Jak fyzická, tak psychická šikana dosáhla v několika případech až takového měřítka, kdy oběti zvažovaly nebo v nejhorším případě dokonce spáchaly sebevraždu. Nejen z tohoto

důvodu je nadále velmi důležité na šikanu upozorňovat, jelikož tento problém nejenže nemizí, ba naopak v důsledku kyberprostoru získává na síle. Několik výzkumů zároveň prokázalo, že nepřímá šikana je ve srovnání s její přímou verzí častěji vyskytujícím se jevem (Brighi et al., 2012). Baldry (2004) ve své studii zaměřené na italské studenty poukazuje ale i na vzájemnou propojenost přímé a nepřímé šikany, přičemž klade důraz na její brzké řešení. Je totiž důležité již při spatření jedné formy šikany tento negativní jev řešit, aby neexpandoval a nepřipojila se k němu i druhá forma.

2.2.2 Stádia šikany

Pochopení vývojových fází šikanování je v kontextu léčby šikany klíčové. Úspěšný přístup k léčbě šikany vyžaduje specifické intervence v závislosti na stádiu šikanování. Každý případ šikany je unikátní, což znamená, že pedagogové by neměli přistupovat k řešení šikany stále stejným způsobem. Pro každé stádium šikany je doporučen odlišný přístup, a je-li toto rozlišení opomenuto, úsilí pedagogů může být neúčinné. Ve společnosti i mezi vědci je uznáváno rozdělení podle Koláře (2001), který identifikoval vývoj šikany pomocí pěti následujících fází:

První fáze: Zrod ostrakismu

První fáze je spíše mírná a je popisována především jako nepřímá (psychická) forma násilí, kdy se oběť cítí nepříjemně a je také neoblíbena a neuznávána. Toto chování se projevuje na sociometrickém statusu, který odhaluje postavení jedince v malé sociální skupině. Ostatní jedinci odmítají, vysmívají se nebo pomlouvají tohoto jedince a po čase ho také úplně vyčlení z kolektivu. Zmíněná situace představuje začátek šikany a je otázkou času, kdy se tento jev zintenzivní v podobě fyzického násilí a povede k dalším negativním událostem.

Druhá fáze: Fyzická agrese a přitvrzovaná manipulace

Ostrakismus často přerůstá do druhého stadia šikanování, a to díky dvěma známým příčinám, které zvyšují intenzitu tohoto jevu. První příčina růstu šikany pramení z náročných situací, kdy stoupá ve skupině napětí. V tento moment ostrakizovaní žáci představují takzvané obětní beránky neboli ventil od nepříjemných pocitů, které mohou pramenit z nastávající složité písemky nebo jen z nechuti navštěvování školy. Stupňování šikany může také pocházet ze situací, kdy spolu žáci tráví více času kupříkladu na školním výletě. Spolužáci se snaží uniknout z nudného programu výletu a baví se tím, že ubližují nejslabšímu

jedinci. Druhá příčina stupňování šikany pramení z nešťastně utvořeného kolektivu ve třídě. Jedná se o třídu, kde se sejde několik agresivních dětí, které jsou zvyklé pro uspokojení svých potřeb používat i fyzické násilí. Velmi nešťastné je, pokud se šikany zúčastní či ji dokonce začne praktikovat oblíbený spolužák, jelikož to s sebou přirozeně přináší vyšší akceptaci tohoto jevu. Ve všech těchto zmiňovaných případech dochází k přitvrzování manipulace a vzniká zde první fyzická agrese. Zda-li se šikana přehoupne do třetího stadia, závisí pouze na postoji ostatních spolužáků. Pokud ve třídě panuje soudržnost, dobré přátelské vztahy nebo se zde vyskytují negativní postoje k násilí, poté pokusy o šikanování selžou. Bohužel v případě, kdy je morálka třídy oslabena, jsou pokusy o šikanování trpěny, což posiluje zakořenění násilí.

Třetí fáze: Klíčový moment – Vytvoření jádra

V případě, kdy se manipulace a zárodečná fyzická agrese nezarazí, zformuje se skupina agresorů, takzvané „úderné jádro“. Ti nikoli náhodně, ba naopak již systematicky začínají spolupracovat a šikanovat nejslabší oběti, které jsou předešlými útoky již osvědčené. V tento okamžik je skupina už v hrubých obrysech strukturována a členové podskupin bojují o vliv. V některých případech se vytvoří rovnováha mezi morální a nemorální podskupinou, což násilí zastaví. Pokud se nevytvoří morální podskupina, která bude rovnocenným partnerem podskupině agresorů, potom může touha po moci a násilí volně pokračovat.

Čtvrtá fáze: Většina přijímá normy agresorů

Čtvrté stádium vzniká, když ve skupině chybí morální podskupina, která by zastavila týrání prováděné agresory. Normy agresorů jsou v této fázi přijímány většinou třídy. V této fázi se i původně disciplinovaní spolužáci chovají krutě a používají agresi a násilí jako prostředek proti slabším jedincům. Podobně jako agresori i ti původně ukáznění spolužáci pocítují uspokojení při šikanování. Agresoři již ignorují napomínání pedagogů (Michal Kolář, 2001).

Pátá fáze: Totalita neboli dokonalá šikana

V této fázi dochází k zdokonalování šikany a jejímu dalšímu růstu. S postupem času dochází k přijetí nebo minimálně k respektování agrese ze strany všech členů skupiny. Nastává plné zakořenění totalitní ideologie šikanování, kdy dochází k "dobrovolnému"

rozdělení členů skupiny (třídy) na otrokáře a otroky. Agresorům již nestačí pouze pociťovat uspokojení, ale snaží se získat i peníze nebo jakékoli osobní věci oběti. V této fázi oběť týrání není schopna odporovat nebo se bránit, což dokazuje, jakou převahu agresor nad obětí má. Ve třídě vítězí zlo a násilí je na denním pořádku. Agresoři ztrácí jakékoliv zábrany. Původně ukáznění žáci se zájmem přihlížejí a stále aktivněji se podílejí na týrání. V této fázi jsou již oběti ochotné udělat cokoli, co jim agresor nařídí. Oběti pociťují nemožnost stěžovat si nebo jakkoli upozornit na šikanu učitele či rodiče. Nejenže mají obavy o svůj život, ale cítí i vinu za své utrpení a stydí se za něj. Svě vlastní utrpení se snaží řešit především záškoláctvím, v horších případech i pokusy o sebevraždu.

2.2.3 Charakteristika agresora

Tendence šikanovat nejsou pouze krátkodobým jevem, namísto toho existuje několik důkazů, které naznačují, že mají trvání a stabilitu v čase. To se projevuje na případech, kde agresor byl odložen na novou školu, avšak po určité době začal opět projevovat agresivní chování. Tato agresivita u dětí má své kořeny již v rodinném prostředí, zejména v případech, kdy jsou děti svědky fyzického či psychického násilí ze strany svých rodičů. Tímto způsobem vidí, že pokud chce rodič něčeho úspěšně dosáhnout, využije násilné prostředky. Tyto vzorce chování si děti vštěpují do paměti a v budoucích letech je také aplikují. Sklony k agresivnímu chování se vytváří zejména v předškolním věku. V častých případech jsou agresoři vychovávaní v domácnostech, kde je běžné uplatňování fyzických trestů, což je jeden z indikátorů přispívajících k formování agresivního chování. Určitou roli zastává i temperament, zejména v oblasti vznětlivosti, impulzivity a omezené schopnosti vnímat následky svého jednání. Tyto vlastnosti samy o sobě nejsou problematické, avšak při již zmíněné nevhodné výchově dítěte mohou být transformovány do agresivního chování. Nejvíce patrné formy špatné výchovy jsou fyzické násilí na dětech, nedostatek vřelého zájmu, citový chlad či lhostejnost. Dalším indikátorem může být podpora či chvála využití fyzické agrese u dítěte ze strany rodičů. Věty jako „Musíš mít ostré lokty“, „Když něco chceš, musíš si to vzít za každou cenu“ nebo „Přežijí jen ti nejsilnější“, mohou dětem předat mylný dojem, že používání agresivního chování k dosažení cíle je správné (Říčan, 1995).

Pokud jde o fyzickou stránku, iniciátoři šikany bývají často nadprůměrně tělesně zdatní, zvláště pokud jde o chlapce. Ovšem nemusí tomu tak být pokaždé. Agresoři, kteří nedisponují tělesnou zdatností, mohou využít svou inteligenci, která je spjata s bezohledným a krutým chováním, což je nejčastěji pozorováno u dívek. Hlavními charakteristickými vlastnostmi, které platí jak pro dívky i chlapce, je touha dominovat a nedostatek empatie.

Častým nepravdivým stereotypem je, že se na šikaně nejčastěji podílejí děti, které mají nízkou dávku sebejistoty a ve společnosti se cítí méněcenní, a proto si tyto problémy kompenzují tím, že šikanují ostatní. Realita je však taková, že se šikany dopouštějí nejvíce sebejisté dívky a chlapci. Co se týče prospěchu, agresori mají dle výzkumů často horší prospěch než ostatní děti, to však ale není důvodem šikanování (Říčan, 1995).

Novější studie se zaměřují i na poruchy duševního zdraví. Je popisováno, že agresivní adolescenti v častých případech trpí ADHD, úzkostmi či dalšími mentálními poruchami. Studie kladou také velký důraz na sociální status agresora, přičemž zjišťují, že v častých případech jsou agresori velmi oblíbení, populární a disponují mnoha přáteli. Naopak oběť šikany je často někdo, kdo je na okraji kolektivu (Juvonen & Graham, 2014).

Kromě hrubých a fyzických agresorů, které popsal Říčan (1995), Martínek (2009) rozlišuje další typy. Jedním z nich je jemný a kultivovaný agresor. Na první pohled se jedná o milého a ochotného žáka, oblíbeného mezi spolužáky. Jakmile se ale učitel otočí zády, maska laskavosti opadne a stává se z něj promyšlený a krutý agresor. Šikanuje spíše ve skupině, ať už aktivně, nebo jako pozorovatel, který útoky nařídí, ale sám se jich neúčastní. Často pochází z rodiny s autoritářskou výchovou, kde je striktně vynucována poslušnost a plnění úkolů pod hrozbou trestu. Ve třídě pak hledá kompenzaci a touhu po pocitu kontroly a moci. Dalším typem agresora je takzvaný komik či srandista. Podobně jako předešlý „kultivovaný“ typ je i srandista vnímán pedagogem pozitivně. Bere vše s nadsázkou a nedělá si z ničeho hlavu, podobně jako jeho rodiče, kteří sdílí k životu jednotný volnomyšlenkářský přístup. V případě odhalení šikany se agresor obvykle brání tvrzením, že se jednalo o pouhou legraci. Pedagogové s nízkou zkušeností s rozpoznáváním šikany, pak v mnoha případech jeho argumentaci uvěří. Třetí typ agresora představuje ten, který se dopouští ekonomické šikany. Tento jedinec vyrůstá v rodině, kde je zajištěn nadbytek materiálních prostředků, ale chybí mu opravdové rodinné pouto a láska. Agresor se v tomto případě posmívá a ponižuje oběť kvůli její finanční situaci, upozorňuje na rozdíly v majetku či ničí věci oběti. Všechny typy agresorů spojuje jeden klíčový faktor, kterým je absence rodičovské lásky a nevhodný typ výchovy v jejich rodinném zázemí. Z toho vyplývá, že budování zdravého a láskyplného rodinného prostředí je klíčové pro prevenci šikany, což je zajímavý poznatek, na který je potřeba upozorňovat.

2.2.4 Charakteristika obětí

Na úvod je důležité konstatovat, že obětí šikany se může stát vskutku každý, avšak někteří mají vyšší pravděpodobnost, že se s touto nepříjemnou zkušeností setkají. Při výběru obětí si šikanující často pokládají otázku, kdo představuje „bezpečný terč“, díky kterému může získat pocit moci (Juvonen & Graham, 2014). Olweus (1993) při popisování typické obětí šikany klade důraz na jeden důležitý osobnostní rys, a to submisivitu. Ve většině případů se jedná o dítě plaché, naivní a často citlivé či nejisté. Jako další skupinu identifikoval provokativní obětí, které popsal jako děti, které podobně jako agresor sáhnou prvně po agresí. Jejich agrese je však popisována jako neefektivní, jelikož nezastavila prvotní agresí šikanujícího. Provokativní oběť má podobně jako první typ obětí nízký sociální status, a tudíž není ve společnosti příliš oblíbená, oproti agresorovi.

Fyzická slabost představuje jeden z nejvýznamnějších faktorů, které ovlivňují pravděpodobnost, že se žák stane obětí šikany. Toto platí zejména v chlapeckém prostředí, kde je kladen důraz na sílu a fyzickou zdatnost. Tuto skutečnost potvrzují nejen zkušenosti z běžného života, ale i výzkumy z odlišných prostředí. Například studie Dirgy (2017) se sice zaměřovala na vztah vězňů k vlastním tělům, nicméně odhalila souvislost mezi fyzickou slabostí a zvýšenou náchylností ke stání se terčem násilí. Tato zjištění tak doplňují chápání vlivu fyzické kondice na riziko šikany a ukazují, že se neomezuje pouze na školní prostředí, ale prostupuje i do dalších míst. Mezi další faktory lze zahrnout viditelné fyzické odlišnosti, jako je například obezita. Děti s nadváhou jsou již několik let považovány za jedny z nejčastějších terčů šikany. Dále jde také o estetické vady (rozštěp rtu, akné apod.) či jakékoliv druhy postižení (Říčan & Janošová, 2010). V některých případech mohou být děti šikanovány i kvůli takovým drobnostem, jako je například odlišná barva vlasů nebo pleti. Neměli bychom přehlížet ani již zmiňovaný jev známý jako ekonomická šikana, který je v dnešní době široce rozšířený. Nerovnosti mezi dětmi z bohatých a chudých rodin se čím dál tím více prohlubují. Typickými projevy ekonomické nerovnosti jsou nošení značkového oblečení či vlastnění drahých mobilních telefonů. Mnoho žáků z chudších rodin čelí častým posměchům a pohrdání pouze kvůli tomu, že si jejich rodiče nemohou z finančních důvodů dovolit kupování značkových oblečení či drahých telefonů (Bendl, 2003).

Jak již bylo avizováno, obětí šikany jsou velmi často vyloučeny ze sociálního kruhu, zatímco agresori si ve třídě užívají popularitu a společenskou přízeň. To je také jeden z důvodů, proč si agresori vybírají právě tyto spolužáky. Vědí, že se za ně nikdo nepostaví a nepomůže jim. Několik studií prokázalo, že pokud má oběť alespoň jednoho přítele, může

to agresora odradit od šikany, neboť je zde pravděpodobnost, že se za něj jeho přítel postaví (Hodges et al., 1999; Hodges a Perry, 1999).

2.2.5 Charakteristika svědků šikany

Zatímco se pozornost často soustředí na oběti a agresory, role svědků šikany bývá opomíjena. Přitom právě oni tvoří nejpočetnější skupinu zúčastněných a jejich chování má značný vliv na dynamiku šikany. Jejich postoj k šikaně lze popsat v několika fázích. Zpočátku jsou zmateni a zklamáni, když vidí, že dospělí nijak nezasahují a situaci spíše ignorují. Nedostatečná reakce ze strany autorit pak u nich vytváří mylný dojem, že šikana je běžný, normální jev a postupně se také snižuje jejich mravní úroveň. Nejprve na násilí nijak neupozorňují, oběť nebrání a agresora nezastavují. Důvodem je strach z agresora, obávají se, že pokud se ozvou nebo na šikanu upozorní, stanou se sami terčem šikany. Proto se raději stávají „mlčící většinou“ a nijak nezasahují. V pozdějších fázích šikany dochází v častých případech k transformaci jejich role. Strach postupně opadá a svědci se začínají pomalu aktivně zapojovat do šikany. Motivací k tomuto kroku může být snaha o vlastní prospěch. Pokud je agresor oblíbencem třídy, žák, který byl dříve jen svědkem, se stává aktivním účastníkem, aby si agresora naklonil a získal jeho přátelství, čímž by si posílil svůj sociální status ve třídě. Dalšími motivacemi se může stát uspokojení z ubližování druhým, anebo jde o pouhé následování davu, aby se necítili vyloučení ze skupiny. V některých případech však strach z agresora nevymizí, ba naopak se prohlubuje, a právě z tohoto důvodu se někteří svědci stávají aktivními účastníky šikany. Snaží se tak agresorovi zavděčit (Vágnerová & Bajerová, 2009).

Z textu je zřejmé, že svědci hrají v procesu šikany klíčovou roli. Proto je nezbytné je motivovat k aktivnímu zásahu v případě, že se stanou svědky šikany. Jejich aktivní postoj může vést k zastavení šikany nebo alespoň k zabránění jejímu prohlubování do závažnějších fází.

2.2.6 Vliv genderu na šikanu

Jednou z několika perspektiv, které mohou být aplikovány během výzkumu školní šikany je gender. Společnost a její stereotypy nám ukazují, že chlapi jsou od přírody více agresivní nežli dívky. To předpokládá, že šikana bude tedy častěji viděna u chlapců. V historii několik studií dobrovolně vyloučilo dívky ze svých výzkumů z důvodu ne příliš časté agrese dívek. Ve své studii Björkqvist a Niemelä (2014) upozorňují na práce autorů, jako jsou například Olweus a Buss, kteří se sice zaměřili na agresi přímo ve školním prostředí, avšak dobrovolně vyloučili ženy ze svých výzkumů. Vysvětlení této skutečnosti

je však složitější. Björkqvist a Niemelä (2014) ve své studii totiž poukazují na to, že v dané době se fenoménem zabývali pouze muži. Svou optikou tudíž také operacionalizovali pojem agrese, což se ukázalo jako problémové. Agresi totiž autoři operacionalizovali především jako přímou fyzickou agresi, která je charakterizována spíše jako maskulinní jev připisovaný typicky mužskému genderu. Je důležité si však uvědomit, že agrese může být i psychická či nepřímá. Tento typ agrese byl totiž dle studií častěji připisován ženskému genderu, patří do ní kupříkladu manipulace či verbální útok. Björkqvist et al. (1992) se k této skutečnosti vyjadřují, přičemž zmiňují společenský stereotyp, který říká, že dívky mentálně dospívají zpravidla rychleji než chlapci, tudíž jejich slovní zásoba a tím pádem i manipulační schopnosti mají tendenci rychlejšího rozkvětu.

V novějších studiích se proto zohledňuje rovněž psychický typ agrese typický pro ženský gender. Výsledky týkající se přímé a nepřímé šikany však korespondují se staršími studiemi. Například Gomes et al. (2022, srov. Smith et al., 2019) ve své studii potvrdili již známé poznatky, že u chlapců se vyskytuje především zvýšená fyzická agrese, u dívek naopak psychická manipulace a verbální útoky. Tuto skutečnost si vysvětlují dvěma způsoby. Prvním je, že dívky jsou totiž vychovány tak, aby reagovaly na negativní podněty, jako je například hněv, komunikací. Namísto toho chlapci jsou socializováni k tomu, aby se s hněvem či frustrací vyrovnali prostřednictvím agrese a užitím fyzické obrany. Druhé vysvětlení spočívá v tom, že fyzická agrese je mnohem nápadnější než psychická. Z tohoto důvodu je přirozené, že bude tento typ šikany častěji nahlášen, protože je snazší ho identifikovat a sledovat. I přes rostoucí trend dívčí šikany, však obecně stále platí, že častěji se šikana vyskytuje u mužského genderu (Smith et al., 2019).

Současné studie hledí i na důsledky šikany a rozdíly v prožívání těchto důsledků oběma gendery. Četné studie (Dervishi et al., 2019; Turner et al., 2013) prokázaly, že šikana významně ovlivňuje duševní pohodu středoškoláků. Prostřednictvím aplikace anonymního dotazníku Turner et al. (2013) odhalili, že přestože se obětí šikany stávají častěji chlapci, nejzásadnější dopad na jejich duševní zdraví pociťují dívky. Dívky uváděly vyšší skóre depresí a sebevražedných myšlenek, což svědčí o větší zranitelnosti vůči těmto škodlivým jevům. Chui et al. (2022) dále prohloubili toto zjištění během svého výzkumu o nové poznatky. Nejenže potvrdili skutečnost, že viktimizované dívky mají tendenci prožívat depresi i frustraci ze šikany více nežli viktimizovaní chlapci, zároveň však dívky, které šikanují, vykazují vyšší míru deprese než chlapci agresori.

Pellegrini a Long (2002) i Říčan a Janošová (2010) přidávají do debaty novou perspektivu. Zjišťují, že v případech šikany projevují chlapci agresi zejména vůči chlapcům, a v menší míře i vůči dívkám. Naopak dívky projevují šikanu vůči chlapcům velmi zřídka. Studie tím zejména ukazuje, že většina šikany se odehrává ve skupinkách stejného genderu.

Bendl (2003) zdůrazňuje, že otázka sympatií hraje v šikanování také zásadní roli. Autor tvrdí, že chlapci, kteří se dopouštějí agresivního chování, jsou v kolektivu zpravidla méně oblíbení než jejich oběti. Naopak u dívek jsou agresorky často populárnější než dívky, které jsou šikanovány. Tato odlišnost v sympatiích se opět pojí s rozdílnými formami šikany mezi chlapci a dívkami. Jak již bylo zmíněno, u dívek se nejčastěji setkáváme s psychickou formou šikany, která se projevuje aplikací různých intrik. Tyto intriky jsou úzce spjaty s oblíbeností, a proto je pro jejich úspěch klíčová určitá míra popularity. Dívky, které se angažují v intrikách, tak často činí s cílem posílit své vlastní postavení ve skupině a zbavit se konkurence. Pro úspěch intrik je proto klíčová určitá míra popularity, jelikož umožňuje manipulátorce snáze ovlivnit ostatní a získat jejich podporu. Naopak u chlapců, jelikož je šikana častěji založena na fyzickém násilí, je oběť často vnímaná jako nevinná a bezmocná a v očích okolí si zaslouží podporu a ochranu. U pozorovatele tato forma šikany vyvolává tedy spíše soucit s obětí, a proto je také vnímaná sympatičtěji než agresor.

2.2.7 Stav šikany v českých školách

Podle dat České školní inspekce z roku 2016 je výskyt šikany v mateřských školách dlouhodobě velmi nízký. Pouze u 1,5 % škol bylo zapotřebí šikanu řešit, a téměř ve všech případech se jednalo o verbální formu šikany. Naopak na základních školách je nutné přistupovat k situaci s vyšší vážností. Během let 2012–2015, kdy bylo šetření prováděno v každém ze zmíněných školních roků, lze konstatovat výrazný nárůst šikany. V tomto období se ukázalo, že 47,3 % základních škol se potýká s projevy šikany, které bylo třeba řešit. Většinou se jednalo o šikanu nepřesahující druhou fázi, jak ji definoval Kolář (2001). Nejčastějšími oběťmi šikany byly děti s netypickými osobnostními charakteristikami nebo děti sociálně znevýhodněné, zatímco mezi nejméně postiženými byly děti z LGBTQIA+ komunity. Co se týče projevů šikany, nejčastěji byla identifikována verbální šikana (nadávky, pomluvy), následována kyberšikanou, a dokonce fyzickým násilím. Střední školy prokázaly během let 2012–2015 vyšší míru šikany, a to přibližně 60 %. Podobně jako na základních školách, i zde byla nejčastější verbální a kyberšikana, avšak třetí příčku obsadila nepřímá šikana (ignorování oběti). Fyzická šikana byla vyzorována pouze v 18,2 % případů. Hlavním důvodem šikany se stala fyzická odlišnost, jako je obezita nebo fyzická

slabost. Stadia dle Koláře byla nejčastěji viděna pouze první dvě, oproti tomu páté stadium se řešilo pouze ojediněle (Česká školní inspekce, 2016).

V posledních letech internetové články (ČT24, 2023) zdůrazňují neustále rostoucí trend výskytu šikany. Tyto zprávy poukazují na stále závažnější povahu šikanování a jeho negativní dopady na studenty. Tato zjištění naznačují naléhavou potřebu prevence a intervencí zaměřených na vytváření bezpečnějšího prostředí pro všechny studenty.

2.2.8 Vliv typu střední školy na šikanu

Téma výskytu šikany je ve světě často diskutované, přičemž se zkoumá, zda existují rozdíly ve výskytu šikany mezi soukromými a veřejnými školami. Výsledky studií jsou velmi rozporuplné. Na úvod je však klíčové zmínit, že žádná škola, ani veřejná, ani soukromá, není uchráněna před tímto nepříjemným jevem, což také prokazují světové studie. Garaigordobil et al. (2015) se v jejich výzkumu zabývali výskytem šikany v soukromých versus veřejných školách a náboženských versus světských školách. Ve svém výzkumu přicházejí se zajímavým poznatkem a to, že mezi soukromým a veřejným sektorem nebyly nalezeny významné rozdíly výskytu šikany. S tímto zjištěním však nesouhlasí studie od Çelik a Bozkurt (2022). Tito autoři se ve své studii zaměřili na množství agrese mezi žáky na veřejných a soukromých školách. Je však třeba poznamenat, že jejich studie zahrnovala i studenty, kteří se účastní sportovních aktivit a studenty, kteří tak nedělají. Tato skutečnost mohla ovlivnit výsledky výzkumu, jelikož se týkal pouze konkrétního typu studentů, a tedy nemusí plně reflektovat celkovou dynamiku ve veřejných a soukromých školách. Çelik a Bozkurt (2022) přesto dospěli k závěru, že žáci navštěvující soukromé školy vykazovali vyšší míru agresivního chování než žáci z veřejných škol, což často zahrnovalo i případy šikany. Na rozporuplnost výsledků poukazuje i studie od Machimbarrena a Garaigordobil (2017). Výsledky studie sice ukázaly, že neexistují rozdíly mezi veřejnými a soukromými školami v procentuálním zastoupení „čistých“ obětí (pure-victims) a „čistých“ agresorů (pure-bullies), jak u šikany, tak i kyberšikany. Nicméně, poté co autoři zohlednili ve své analýze nejen čisté oběti a čisté agresory, ale přidali zde i agresivní oběti, pozorovatele a další možné role, se objevily rozdíly. Nová analýza odhalila, že výskyt šikany byl vyšší ve veřejných školách.

Celkově existuje malé množství výzkumů zabývajících se vlivem typu školy na výskyt šikany. Dostupná literatura v této oblasti je omezená a přináší rozporuplné výsledky. Je tedy vhodné zkoumat, zda se šikana objevuje častěji na určitých typech škol. Výzkum,

který by nejen identifikoval, ale také vysvětlil rozdíly ve výskytu šikany na různých typech škol, by mohl přinést cenné poznatky a podpořit prevenci tohoto nepříjemného jevu. V české literatuře je toto téma výrazně omezené, výskyt šikany na různých středních školách je pouze analyzován v bakalářských nebo diplomových pracích, přičemž vědeckých studií je minimum.

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

V rámci metodologické části mé bakalářské práce bylo využito dotazníkové šetření, jehož cílem bylo získat přehled o výskytu šikany na dvou gymnáziích a tří středních odborných učilištích. Dotazníková metoda se řadí mezi kvantitativní metody sběru dat, zaměřené na zjištění názorů a postojů široké veřejnosti. Jedná se o jeden z nejpoužívanějších nástrojů v oborech jako je marketing, management, sociologie, psychologie a mnoho dalších. Využití dotazníkového šetření mi umožnilo získat za krátký časový úsek optimální množství informací od většího počtu respondentů, což jak obecně platí, je jeho výhodou. Kvantitativní přístup je obecně vzato vhodný pro zkoumání předpokládaných vztahů a ověřování různých hypotéz, což bylo pro můj výzkum klíčové (Creswell, 2014; Reichel, 2009).

3.1 Výzkumné otázky

V práci se zabývám faktory spojenými se šikanou v prostředí středních škol, konkrétně se zaměřuji na determinanty jako jsou gender, forma šikany a typ vzdělávacího zařízení. Hlavním cílem mé bakalářské práce je prozkoumat vliv zmíněných determinantů na výskyt šikany na pěti středních školách. Determinanty zároveň vzájemně kombinuji, abych mohla odpovědět na následující výzkumné otázky:

- 1) Jaký vliv má druh vzdělávacího zařízení na výskyt a typ šikany?
- 2) Jaký vliv má gender na prevalenci šikany na středních školách?

3.2 Hypotézy

Pro mou výzkumnou část jsem si, na základě představené literatury a mých výzkumných otázek, stanovila následující hypotézy. Cílem je zamítnout nulové hypotézy ve prospěch alternativních.

H_A

H_0 : Studenti gymnázií nebudou hlásit méně časté případy šikany nežli studenti středních odborných učilišť.

H_1 : Studenti gymnázií budou hlásit méně časté případy šikany nežli studenti středních odborných učilišť.

Tuto alternativní hypotézu (H_1) jsem formulovala převážně na základě obecných stereotypů týkající se daných typů škol. Gymnázia jsou obvykle vnímána jako instituce

zaměřená na studium a navštěvovaná studenty s vyšší úrovní inteligence. Naproti tomu střední odborná učiliště se často spojují se studenty s menším zájmem o studium a tím pádem větším časem na problematice chování. Při hledání relevantní literatury pro podložení hypotézy jsem nenalezla žádné české vědecké studie, ale pouze studie ze zahraničí, které však pracují s odlišným systémem školství než v České republice. Inspirací pro formulaci hypotézy mi byla studie Machimbarreny a Garaigordobila (2017), která ukázala, že soukromé školy s vyšší prestiží vykazují nižší výskyt šikany než veřejné školy s nižší prestiží. Na základě této informace jsem předpokládala, že i na našich gymnáziích, která jsou vnímána jako prestižní instituce, bude šikana méně častá. Je však nutné podotknout, že výsledky zahraničních studií se rozcházejí a neukazují jednoznačný trend. Ve formulaci této hypotézy jsem tak byla převážně ovlivněna zmíněnými společenskými stereotypy.

H_B

H₀: Oběťmi šikany se nestanou častěji dívky než chlapci napříč všemi dotazovanými středními školami.

H₂: Oběťmi šikany se stanou častěji dívky než chlapci napříč všemi dotazovanými středními školami.

Tato alternativní hypotéza (H₂) vychází z rostoucího trendu šikany vůči dívkám, na který v posledních letech poukazují některé studie (Smith et al., 2019). I přestože dřívější studie častěji zdůrazňovaly problematiku šikany mezi chlapci, v mém výzkumu se zaměřuji na alarmující nárůst šikany u dívek. Původně jsem hypotézu formulovala takto: "Šikana bude častější u dívek nežli u chlapců napříč všemi dotazovanými středními školami." Později jsem však zjistila, že tato formulace je příliš obecná, jelikož nerozlišuje mezi dívkami jako oběťmi a agresorkami. Z tohoto důvodu jsem hypotézu upravila do nynější podoby.

H_C

H₀: Psychická šikana nebude častější nežli fyzická šikana ve všech zmíněných středních školách.

H₃: Psychická šikana bude častější nežli fyzická šikana ve všech zmíněných středních školách.

Tato alternativní hypotéza (H₃) vychází z dostupných odborných publikací, které popisují vyšší výskyt psychické šikany na většině zkoumaných institucí (Janošová et al.,

2016; Brighi et al., 2012). Na základě těchto poznatků předpokládám, že u většiny hlášených případů šikany bude převládat psychická podoba.

3.3 Dotazník

Pro sběr dat jsem využila již zmíněné anonymní dotazníkové šetření, které se stalo klíčovým nástrojem pro dosažení mých cílů. Vzhledem k citlivé povaze zkoumaného tématu jsem kladla velký důraz na konstrukci dotazníkových otázek. Abych se vyhnula případným chybám a omylům, které by mohly ohrozit průběh mého výzkumu, zvolila jsem cestu adaptace osvědčeného dotazníku. Pro můj výzkum jsem se tedy inspirovala dotazníkem Michala Koláře (2011, str. 295-299) a s ohledem na specifikaci mého výzkumu jsem provedla menší úpravy. Předvýzkum dotazníku nebyl proveden, neboť byl již využit v několika studiích a prokázal se jako kvalitní a užitečný nástroj.

Dotazník se skládal z 31 otázek, a to jak uzavřených, tak i polouzavřených. Otevřené otázky se v dotazníku neobjevily. V uzavřených otázkách mají studenti možnost vybírat z možností ano-ne (dichotomické otázky) nebo z více variant (polytomické otázky). Polouzavřené otázky poskytují respondentovi možnost vybrat odpověď z nabídky a zároveň umožňují doplnění odpovědi vlastními slovy (Babbie, 2014). Je však důležité zdůraznit, že žádnému z respondentů nebylo umožněno zodpovědět všech 31 otázek. Dotazník byl rozdělen do tří základních částí a otevření konkrétní části bylo určeno na základě respondentovo odpovědi. Rozdělení vypadalo následovně:

Respondenti, kteří uvedli, že byli šikanováni někým ze třídy.

Respondenti, kteří uvedli, že byli šikanováni někým ze školy.

Respondenti, kteří uvedli, že nebyli šikanováni.

Pro poslední skupinu respondentů (nešikanováni) byla určena specifická sada otázek, zaměřená na to, zda se stali svědky šikany. Důvodem této diferenciací bylo zaručení bezpečnosti pro oběti šikany. Cílem bylo, aby čas strávený vyplňováním dotazníku byl pro oběti i agresory srovnatelný, čímž eliminují riziko odhalení oběti. Obávala jsem se toho, že by identifikování na základě stráveného času na vyplňování mohlo šikanu prohloubit. Žáky jsem o této skutečnosti informovala v dotazníku. Snažila jsem se tím zajistit pravdivost jejich odpovědí, a zároveň snížit jejich obavy z poskytování těchto citlivých informací.

Dotazník byl všem středním školám poskytnut v online formě pomocí zaslání odkazů. Během vyplňování dotazníku jsem nebyla přítomna na žádné z šetřených škol, proto jsem o distribuci dotazníku požádala kontaktní osoby, kterými ve čtyřech případech byly zástupkyně ředitele dané školy a v jednom z případů šlo o metodičku prevence. Online forma dotazování mi umožnila efektivnější a rychlejší sběr dat a v následující části mi i usnadnila analýzu dat i zpracování výsledků.

V úvodní části dotazníku jsem představila sebe i svou práci, kde jsem se zmínila o cílech i účelu mé práce. Informovala jsem žáky o anonymitě dotazníku a také o odhadovaném času jeho plnění, což bylo přibližně 5-10 minut. Abych předešla možným misinterpretacím pojmu šikany, rozhodla jsem se v úvodu dotazníku tento termín definovat, podobně jako to navrhuje Kolář (2011). Jeho definice, která byla v mém dotazníku použita je umístěna v sekci Příloha společně s celým dotazníkem.

3.4 Průběh šetření

V lednu 2024 započal můj výzkum hledáním vhodných škol, které by mohli participovat na mém výzkumném šetření. Prvotním cílem bylo oslovit šest škol, z nichž by tři představovala gymnázia a zbývající tři střední odborná učiliště. V tomto kroku se výzkum setkal s prvním problémem, neboť z oslovených 16 škol odpovědělo na emailovou zprávu pouze šest, z nichž dvě střední školy účast na výzkumu odmítly. I přes tato úskalí se mi podařilo zajistit spolupráci se čtyřmi zbývajících školami, kterými jsou všeobecné gymnázium, církevní gymnázium, střední odborné učiliště SČMSD (Svaz českých a moravských spotřebních družstev) a střední odborné učiliště elektrotechnické. Distribuce dotazníků probíhala ve spolupráci se třemi zástupkyněmi ředitele školy a v jednom případě s metodičkou prevence. Veškerá komunikace probíhala formou emailové korespondence, kde jsem specifikovala požadovaný vzorek respondentů a požádala, aby zodpovězení dotazníků probíhalo během vyučování v učebně s počítači. Tímto způsobem bylo zajištěno, že dotazníky zodpoví relevantní skupina respondentů, a že k vyplňování dotazníků budou přistupovat zodpovědně.

V polovině února jsem sestavila dotazník a následně jej rozeslala všem čtyřem vybraným středním školám. V této fázi se výzkum setkal s další překážkou. Z etických důvodů a s respektem ke všem respondentům jsem do první otázky týkající se genderu zahrнула i možnost „jiné“. Na jedné ze škol se však tato možnost stala problematickou. Paní metodička prevence mi doporučila dotazník v tomto ohledu upravit a ponechat pouze

možnosti „dívka/chlapec“. Své doporučení zdůvodnila negativním postojem žáků k dané problematice, který by mohl ovlivnit jejich vnímání dotazníku a ochotu jej zodpovědně vyplnit. Na základě této rady jsem možnost „jiné“ pro danou školu z dotazníku odstranila.

Sběr dat probíhal v období jarních prázdnin, čímž se prodloužilo čekání na odpovědi respondentů. Během vyplňování dotazníku se však vynořil nezamýšlený problém. Z osloveného elektrotechnického učiliště se díky aktivitě paní metodičky prevence podařilo získat nejvyšší počet respondentů, avšak 98 % z nich byli chlapci. Tato genderová nerovnováha ohrožovala testování mé alternativní hypotézy H₂: „Šikana bude častější u dívek nežli u chlapců napříč všemi dotazovanými středními školami.“ Pro řešení tohoto problému jsem kontaktovala další střední odborné učiliště, tentokrát se zaměřením na obor vnímaný společností jako typicky ženský. Konkrétně se jednalo o kadeřnické odborné učiliště. Zapojením tohoto učiliště došlo k rozšíření vzorku respondentek a dosažení vyrovnanějšího poměru mezi chlapci a dívkami.

Sběr dat pro mou bakalářskou práci se nakonec prodloužil i ze strany osloveného všeobecného gymnázia. Důvodem bylo zrušení hodin informatiky, během kterých měli žáci k dispozici počítačové učebny. Proto jsem kontaktní osobu požádala o rozeslání dotazníků žákům prostřednictvím e-mailu. Tato metoda, jak jsem prvotně předpokládala, ovšem přinesla nízkou míru návratnosti dotazníků. Bylo tedy nutné s výzkumným šetřením počkat, dokud se žáci nevrátí do počítačových učeben, jak jsem původně plánovala. Po zmíněné odmlce jsem na konci března získala všechny potřebné zodpovězené dotazníky a následovalo jejich přepsání do tabulky, následné zpracování a vyhodnocení pomocí programu Microsoft Excel a RStudio.

3.5 Popis zkoumaného vzorku

Šetření proběhlo po domluvě s kontaktními osobami dvou gymnázií a tří středních odborných učilišť. Pokud jde o geografické rozložení, jedna instituce byla umístěna v Praze, dvě v Plzni a dvě v Žatci. Celkem se výzkumu zúčastnilo 320 žáků, z čehož všichni byli žáci jedné ze zmíněných středních škol. Výzkum byl zaměřen na žáky třetích a čtvrtých ročníků gymnázií a druhých a třetích ročníků středních odborných učilišť. Jednou z podmínek pro účast bylo, že žáci museli strávit na škole alespoň jeden rok, jelikož měli delší dobu na to, aby se stali svědky, oběťmi či aktéry šikanování. Věkové rozmezí respondentů se tak pohybovalo mezi 16 a 19 lety. Otázka týkající se věku nebyla zahrnuta do dotazníku, a proto nemám k dispozici přesné informace o věkovém rozložení respondentů.

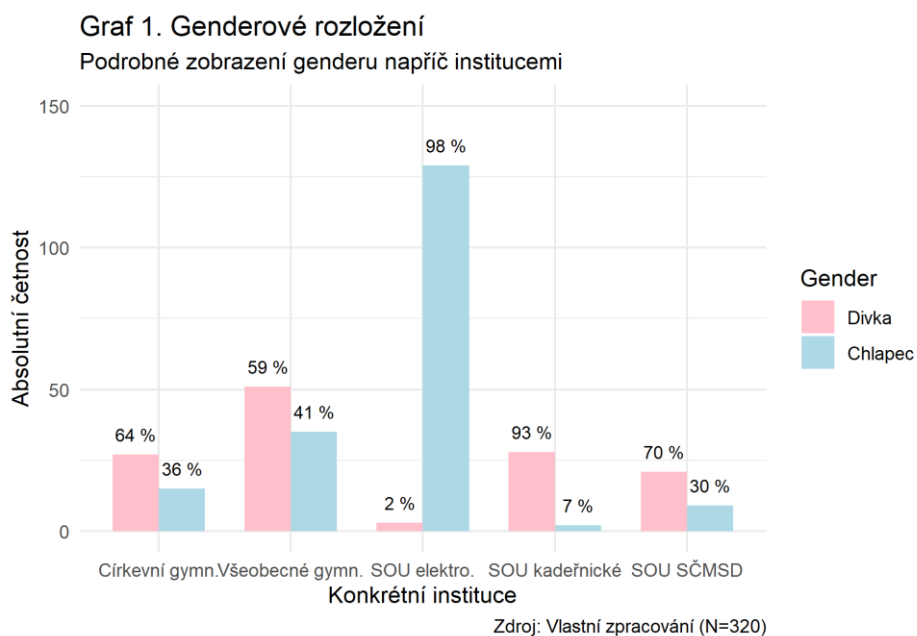
Z celkového počtu 320 respondentů navštěvovalo gymnázia 128 (40 %), z nich 86 všeobecné gymnázium a 42 církevní gymnázium. Zbývajících 192 respondentů (60 %) navštěvovalo střední odborná učiliště, z nichž 30 patřilo kadeřnickému učilišti a 30 SČMSD učilišti. návratnost dotazníků z elektrotechnického učiliště byla nejvyšší, jelikož činila celých 132 respondentů.

Tabulka 2: Vzorek respondentů napříč zkoumanými školami, Zdroj: vlastní zpracování

Typ školy	Gymnázia		Střední odborné učiliště		
	Všeobecné gymnázium	Církevní gymnázium	Střední odborné učiliště kadeřnické	Střední odborné učiliště elektrotechnické	Střední odborné učiliště SČMSD
Střední škola					
Počet respondentů podle typu škol	128		192		
Počet respondentů jednotlivých škol	86	42	30	132	30
Celkový počet respondentů	320				

Mezi respondenty panovala mírná genderová nerovnováha, s rozložením 40,6 % dívek (130) a 59,4 % chlapců (190). Gymnázia navštěvuje 78 respondentek, což činí 60 % všech dotazovaných dívek, mezitím střední odborné učiliště navštěvuje 52 respondentek, neboli 40 % dotazovaných dívek. U chlapců byl trend opačný, jelikož 26,3 % (50) dotazovaných navštěvuje gymnázia, zatímco 73,7 % (140) respondentů navštěvuje SOU. Z Grafu 1 lze dále pozorovat značnou genderovou segregaci na středních odborných učilištích. Nejvíce je viditelná u elektrotechnického SOU, který čítá 98 % chlapců a pouze 2 % dívek. Podobná situace je viditelná i na kadeřnickém SOU, které značí 93 % dívek a pouhých 7 % chlapců. Naopak všeobecné gymnázium vykazovalo nejmenší genderovou nerovnováhu s 59 % dívkami a 41 % chlapci. Obecně vzato lze konstatovat, že dvě ze zkoumaných institucí jsou genderově segregované (kadeřnické a elektrotechnické SOU) a zbylé tři instituce jsou víceméně genderově smíšené.

Genderová nerovnováha na šetřených středních školách vyvolává otázky ohledně potenciálního vlivu genderu na výsledky mého výzkumu. V analytické části se proto mimo jiné zabývám i touto problematikou a snažím se zjistit, zda mohl faktor genderu na zkoumaných institucích ovlivnit mé závěry, a pokud ano, jakým způsobem.

Graf 1: Genderové rozložení zkoumaného vzorku

3.6 Etika sběru dat

V mé bakalářské práci kladu zvláštní důraz na etické aspekty sběru dat. V první řadě, účast respondentů byla plně dobrovolná, neboť každý z nich měl právo odmítnout vyplnění mého dotazníku. V úvodní části dotazníku jsem zdůraznila, že vyplněním souhlasí respondenti se zpracováním svých osobních informací, které budou užity s maximální opatrností. Anonymita byla klíčovým hlediskem; respondenty i kontaktní osoby jsem ujistila o anonymitě dotazníku a o tom, že výsledky budou použity pouze pro dosažení cílů mé bakalářské práce, a nikde jinde nebudou zveřejněny. Jak již bylo naznačeno, ve své práci jsem kladla velký důraz na bezpečnost respondentů. Z tohoto důvodu byl dotazník rozdělen do tří částí, které byly časově ekvivalentní, aby nedošlo k možné identifikaci obětí.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

4.1 Prevalence šikany podle typu vzdělávacího zařízení

V této části se ocitáme v jádru mé bakalářské práce, jelikož ta spočívá v analýze dat mých dotazníků, které slouží k ověření stanovených hypotéz. Výzkum byl zaměřen na zmapování prostředí pěti středních škol a zjištění výskytu šikany. První hypotéza (H_A) se zabývala rozdílem v míře šikany mezi gymnázii a středními odbornými učilišti. Předpokládala jsem na základě alternativní hypotézy (H_1), že šikana se bude častěji vyskytovat na středních odborných učilištích, a to z důvodu stereotypů o nízkém socioekonomickém statusu a nižší interpersonální inteligenci studentů ze SOU. K ověření této hypotézy jsem použila dvě uzavřené otázky. První se ptala, zda byl student šikanován ve třídě, a druhá, zda byl šikanován ve škole. Pokud student odpověděl alespoň na jednu z otázek kladně, byl označen za „oběť šikany“. Tento způsob operacionalizace mi umožnil identifikovat a klasifikovat oběti šikany mezi dotazovanými. Z celkového počtu 320 respondentů hlásilo zkušenosti se šikanou 52 (16 %) dotazovaných (viz Tabulka 3).

Tabulka 3: Rozdělení respondentů dle výskytu šikany

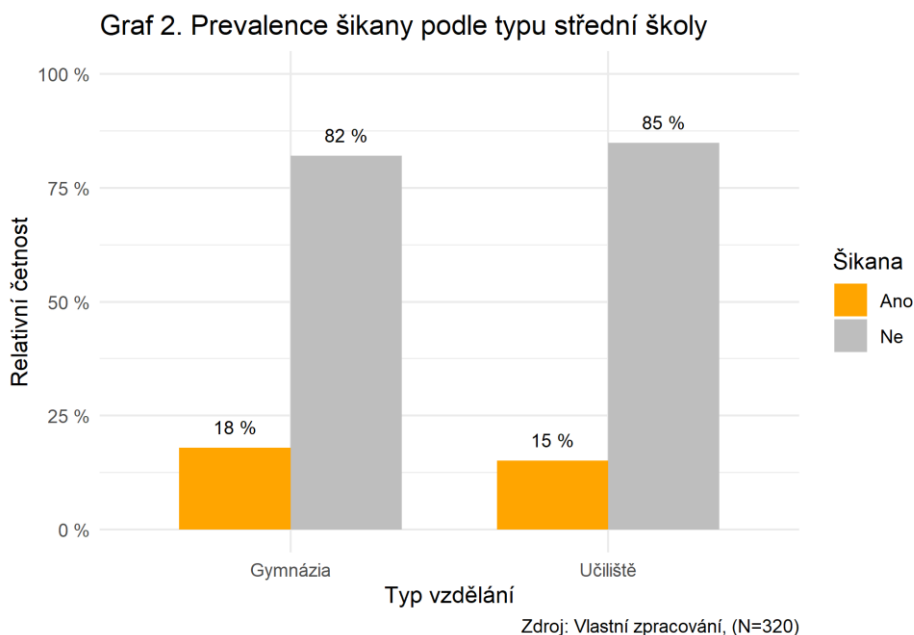
Šikana	Absolutní četnost	Míra prevalence
Šikanovaní	52	16,25 %
Nešikanovaní	268	83,75 %
Celkem	320	100 %

Zdroj: Vlastní zpracování

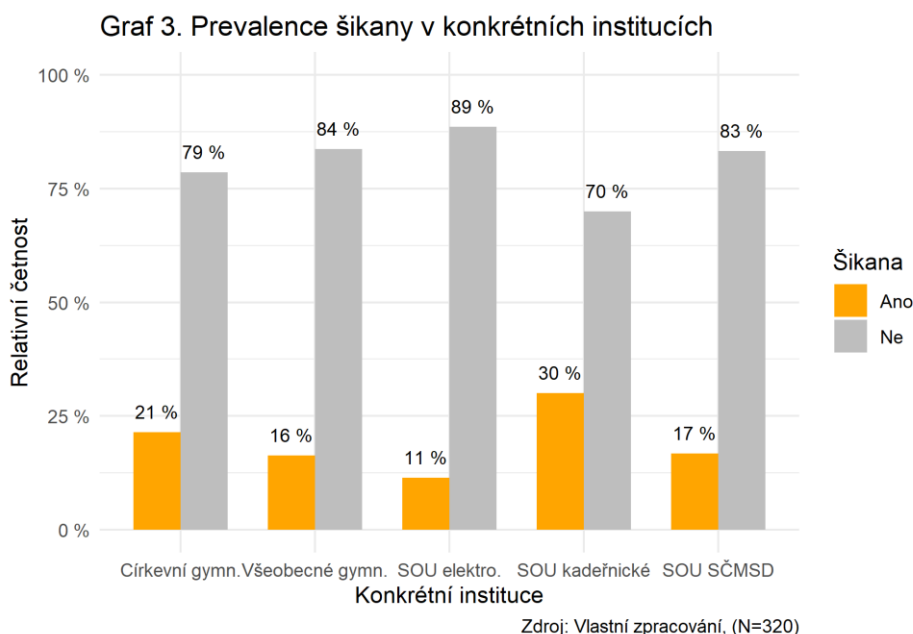
Graf 2 zobrazuje výskyt šikany na gymnáziích a středních odborných učilištích. Na gymnáziích se s šikanou setkala 18 % respondentů (ze 128 dotazovaných), zatímco na SOU to bylo 15 % (ze 192 dotazovaných). Toto zjištění mohlo být z velké části ovlivněno situací na elektrotechnickém učilišti, jelikož to představovalo 68,75 % vzorku respondentů ze středních odborných učilišť a míra šikany zde byla v podstatě nízká. Elektrotechnické učiliště vykazovalo nejnižší míru šikany ze všech zkoumaných středních škol, a to pouhých 11 %. Jedním z možných vysvětlení může být efektivní prevence šikany. Elektrotechnické učiliště bylo jedinou ze sledovaných škol, která měla metodičku prevence, která se mnou během šetření komunikovala. Profesionální přístup metodičky tak mohl mít vliv na nízký výskyt šikany na této škole.

Naopak nejvýznamnější situace byla naměřena na kadeřnickém středním odborném učilišti, čítající 30 % šikanovaných. Církevní gymnázium se umístilo na druhém místě s 21 % šikanovaných studentů. Je důležité poznamenat, že v obou případech, a to zvláště na kadeřnickém SOU, tvořily výzkumný vzorek převážně dívky. Jak bude dále v textu rozvedeno, tato skutečnost mohla mít značný vliv na zjištěný výskyt šikany.

Na základě analýzy dat ve svém výzkumu jsem zjistila, že mé šetření nepodporuje původní hypotézu. Přestože jsem očekávala, že studenti gymnázií budou hlásit méně časté případy šikany než studenti středních odborných učilišť, výsledky mého výzkumu naznačují, že tomu tak není. Důvody mohou být různé, například odlišná preventivní opatření, přístup pedagogů, nebo, jak ukázalo mé šetření, pravděpodobně mohlo jít i o genderové rozložení studentů. Tato zjištění i přesto naznačují potřebu dalšího zkoumání, konkrétně faktorů ovlivňujících výskyt šikany na různých typech škol. Pro ověření vztahu jsem použila Fisherův exaktní test. Výsledky testu ukázaly p-hodnotu 0.538 pro Graf č. 2 a p-hodnotu 0.114 pro Graf č. 3. V obou případech se tedy jedná o vztah nesignifikantní, jelikož jsou mé p-hodnoty vyšší než hladina významnosti alfa (0,05). V mém případě to znamená, že nezamítám H_0 .

Graf 2: Prevalence šikany měřená podle faktoru typu vzdělávacího zařízení

Graf 3: Rozložení šikany v konkrétních vzdělávacích institucích

4.2 Prevalence šikany podle genderu

Druhá hypotéza (H_B) zkoumala propojení genderu a prevalence šikany. U dívek byla zaznamenána míra prevalence šikany ve výši 9,38 %, zatímco u chlapců činila 6,88 %. To naznačuje, že dívky v mém vzorku měly vyšší pravděpodobnost být oběťmi šikany ve srovnání s chlapci. Výsledky mého výzkumu kontrastují s obecnými poznatky, dle kterých se chlapci stávají častěji oběťmi šikany než dívky (Smith et al., 2019). Můj výzkum ukazuje opačný trend, s čímž souvisí otázka, co vedlo k nárůstu agresivity vůči dívkám a stagnaci či poklesu agresivity vůči chlapcům v posledních letech. To by mohlo být předmětem dalšího zkoumání.

Jak jsem již zmínila u hypotézy H_A , v mém výzkumu se prokázala souvislost mezi genderem a výskytem šikany na konkrétní škole. Pokud se v mém výzkumu ukázalo, že dívky se častěji stávají oběťmi šikany, logicky by se dalo očekávat, že školy s větším zastoupením dívek budou vykazovat i vyšší míru šikany. Tento předpoklad potvrzují i výsledky v Grafu č.3, kde lze vidět nejvyšší naměřenou míru šikany, a to na kadeřnickém SOU (30 %), které navštěvovalo 93 % dívek. Tuto instituci lze tedy charakterizovat jako převážně feminizovanou. I nízký výskyt šikany lze analogicky vysvětlit z genderového hlediska. Pokud se dívky častěji stávají oběťmi šikany, je logické, že škola s 98 % chlapců bude vykazovat nízké procento výskytu šikany. Z Grafu 3 je viditelné, že toto tvrzení se v mém výzkumu také prokázalo, neboť elektrotechnické učiliště vykazovalo 11 % šikany.

Graf č. 4 zobrazuje situaci v konkrétních institucích v souvislosti s genderem obětí šikany. Na základě tohoto grafu lze vidět, že ve všech zkoumaných institucích mají větší pravděpodobnost stát se oběťmi šikany dívky než chlapci. Nejvyšší míra prevalence šikany u dívek (33 %) byla zjištěna na elektrotechnickém středním odborném učilišti. Toto zjištění je však nutné brát s rezervou, neboť pouze 3 dívky z mého vzorku navštívily tuto instituci. Nicméně téměř stejná prevalence (32 %) byla naměřena i na kadeřnickém učilišti, kde dívky tvořily jasnou většinu respondentů (93 %). S ohledem na větší zastoupení dívek lze tuto míru prevalence brát seriózněji. V tomto existuje pravděpodobnost Simpsonova paradoxu. Malý vzorek dívek na elektrotechnickém učilišti neumožňuje s jistotou říci, zda má skutečně nejvyšší prevalenci dívčí šikany. Pro definitivní rozhodnutí by byla potřeba dalšího výzkumu (Carlson, 2024).

Vyšší pravděpodobnost šikany dívek se ukázala i na církevním gymnáziu (26 %), kde byl počet dívčích respondentů opět vyšší než chlapeckých. U chlapců bylo nejvyšší riziko šikany naměřeno na všeobecném gymnáziu (17 %). Nejnižší míra prevalence šikany, 0 %, byla zaznamenána na kadeřnickém SOU a SOU SČMSD. Na kadeřnickém SOU, které má pouze 7 % chlapců, je nutno tuto prevalenci brát s rezervou kvůli genderové segregaci. Zajímavější situace nastala na učilišti SČMSD, které je poměrně genderově smíšené. Zde nebyly hlášeny případy chlapecké šikany, za to míra prevalence u dívek byla relativně vysoká, a to 24 %. Toto je zajímavý ukazatel dívčí šikany v genderově smíšeném prostředí. Nízká pravděpodobnost šikany chlapců se také ukázala na elektrotechnickém učilišti. Tyto výsledky jsou pozoruhodné, neboť kontrastují se společenskými stereotypy a některými zmíněnými studiemi. Například studie Smith et al. (2019) ukazuje, že šikana se stále častěji vyskytuje u chlapců. V tomto případě bychom tedy očekávali, že v téměř čistě chlapeckém prostředí (98 % chlapců) bude šikana nejvážnější. Můj vzorek však ukazuje opak.

Závěrem lze shrnout, že na kadeřnickém SOU je vyšší pravděpodobnost šikany dívek než na všeobecném gymnáziu. Naopak nejvyšší pravděpodobnost šikany chlapců se vyskytuje na všeobecném gymnáziu a nejnižší na elektrotechnickém učilišti. Graf č. 4 tedy podporuje mou hypotézu, která tvrdí, že oběťmi šikany se stanou častěji dívky než chlapci napříč všemi dotazovanými středními školami. Tento vztah byl analyzován na základě 320 respondentů pomocí Fisherova exaktního testu. Nicméně tento vzorek byl nedostatečně velký, a proto bylo nutné v Rstudiu provést simulaci situace s větším vzorkem. V důsledku toho byla získaná p-hodnota menší než 0,05. Zamítám H_0 hypotézu na hladině významnosti

alfa (0,05) a přijímám alternativní hypotézu (H₂), která zní „Oběťmi šikany se stanou častěji dívky než chlapci napříč všemi dotazovanými středními školami.“

Tabulka 4: Prevalence šikany dle genderu

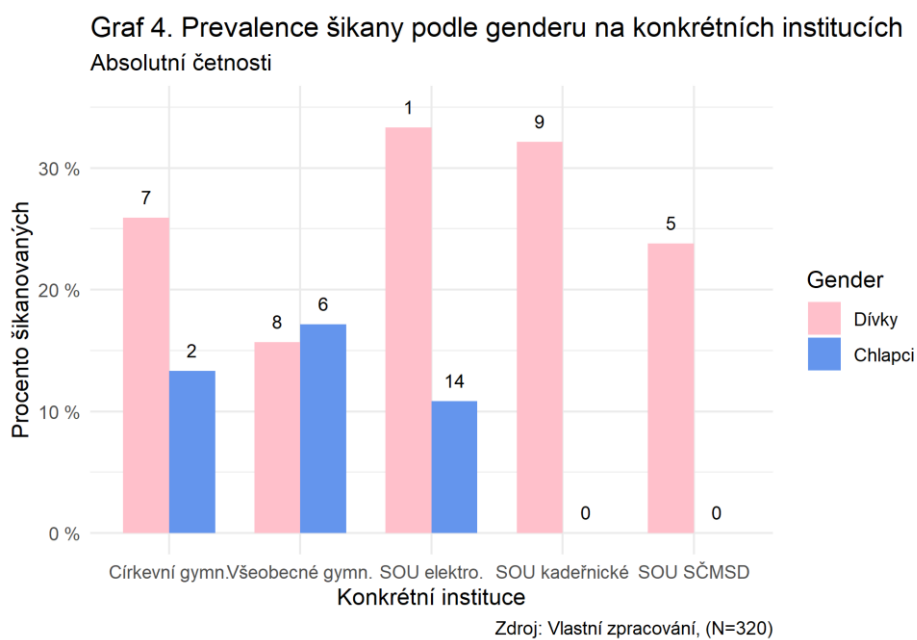
Šikana	Absolutní četnost	Míra prevalence
Chlapci	22	6,88 %
Dívky	30	9,38 %
Celkem	52	16,25 %

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 5: Prevalence šikany dle genderu a typu školy

Typ střední školy	Šikanované dívky		Šikanovaní chlapci	
	Absolutní četnost	Míra prevalence	Absolutní četnost	Míra prevalence
Gymnázia	15	4,69 %	8	2,50 %
Střední odborné učiliště	15	4,69 %	14	4,38 %
Celkem	30	9,38 %	22	6,88 %

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 4: Výška sloupců udává prevalenci šikany podle genderu, čísla v popisích udávají absolutní počty šikanovaných

4.3 Prevalence šikany podle její formy

Poslední stanovená hypotéza (H_C) byla zaměřená na rozlišení psychické a fyzické formy šikany na základě všeobecně uznávané typologie, která byla zmíněna v teoretické části mé práce (Říčan & Janošová, 2010; Kolář, 2001). Respondenti nejprve zodpověděli otázku, zda byli šikanováni ve třídě či ve škole. Pokud odpověděli kladně alespoň na jednu z možností, otevřela se jim sekce s doplňujícími otázkami připravená pro oběti šikany. Zde žáci uváděli, jakým způsobem jim bylo ubližováno, přičemž si mohli vybrat z předem definovaných možností (ignorování, posmívání, pomluvy, ponižování, nadávky, bití, fackování, kopání, rány pěstí) nebo uvést vlastní odpověď, přičemž nejčastěji dopisovaná odpověď byla „krádež či ničení věcí“. Následně jsem si pro lepší analýzu dat, definovala kritéria pro rozlišení psychické a fyzické šikany. V souladu s Kolářem (2001) jsem za fyzickou šikanu označila jakýkoliv akt obsahující fyzické násilí, krádež či poškození věci oběti. Přesněji, pokud odpověď zahrnovala „bití, fackování, kopání, rány pěstí“, byla klasifikována jako fyzická šikana. Naopak odpovědi zahrnující „ignorování, posmívání, pomluvy, ponižování, nadávky“ byly označeny za psychickou šikanu. V případě, že odpověď zahrnovala prvky obou forem, byla šikana klasifikována jako fyzická. Kolář (2001) ve svém popisu stádií šikany uvádí, že téměř každá šikana začíná psychickou formou a postupně nabývá na intenzitě, dokud nedosáhne druhé fáze, kdy se k ní přidá i fyzická forma. V tomto okamžiku klasifikuje šikanu jako fyzickou, i přestože obsahuje prvky psychické šikany. Na základě této teorie jsem se rozhodla, že při kombinaci psychické a fyzické formy šikany budu daný případ klasifikovat také jako fyzickou šikanu. V případě, že respondent uváděl, že byl šikanován jak ve třídě, tak i ve škole, a v každé části dotazníku označil odlišnou formu šikany, byla ve finální analýze dat prioritně brána v úvahu fyzická forma šikany.

Analýza dat od všech šikanovaných respondentů ukázala, že psychická šikana je na zkoumaných středních školách rozšířenější než fyzická. V 61,54 % případů se jednalo o psychickou šikanu, zatímco fyzická šikana se projevila v 38,46 % případů. Data tak naznačují, že by mohlo dojít k zamítnutí nulové hypotézy ve prospěch alternativní hypotézy H₃, která předpokládala častější výskyt psychické šikany na zkoumaných školách. Současně data naznačují, že v 38,46 % případů šikana pravděpodobně dosáhla druhého, případně i horšího stádia šikany, což koresponduje s poznatky Kolářovo (2001) typologie stádií šikany.

Ve třech pětinach případů byla naměřena vyšší pravděpodobnost, že se žáci setkají s psychickou formou šikany, a to konkrétně na církevním gymnáziu, elektrotechnickém a

kadeřnickém učilišti. Jedinou výjimkou je střední odborné učiliště SČMSD, kde byla zjištěna vyšší pravděpodobnost setkání se s fyzickou šikanou nežli s psychickou. Tento výsledek je alarmující, jelikož poukazuje na to, že na tomto učilišti je 10% pravděpodobnost, že se studenti setkávají se druhou fází, či dokonce horší fází šikany. U všeobecného gymnázia je pravděpodobnost šikany u obou forem stejná, a to 8 %. Pokud se však v analýze vrátíme zpět k psychické šikaně, vidíme, že nejvyšší pravděpodobnost (27 %), že se žák setká s psychickou formou šikany, čítá kadeřnické střední odborné učiliště. Církevní gymnázium, ačkoliv s nižší pravděpodobností (17 %), stále vykazuje značné riziko psychického týrání. Elektrotechnické učiliště ukazuje zajímavé výsledky. I když je díky různým studiím (Gomes et al., 2022; Smith et al., 2019) a obecným společenským stereotypům očekáváno, že v typicky chlapeckém prostředí bude riziko fyzické šikany velmi vysoké, můj výzkum ukazuje opak. Elektrotechnické učiliště, čítající 98 % chlapců, vykazuje vyšší riziko setkání se s psychickou formou šikany (6 %) než s fyzickou (5 %). Jak již bylo avizováno, tento jev může být vysvětlen efektivní prevencí či přístupem k řešení šikany na dané instituci. Díky těmto opatřením se šikanu mohlo podařit zastavit v rané fázi a zabránit jejímu eskalování do vážnější formy, která se vyznačuje fyzickými prvky násilí.

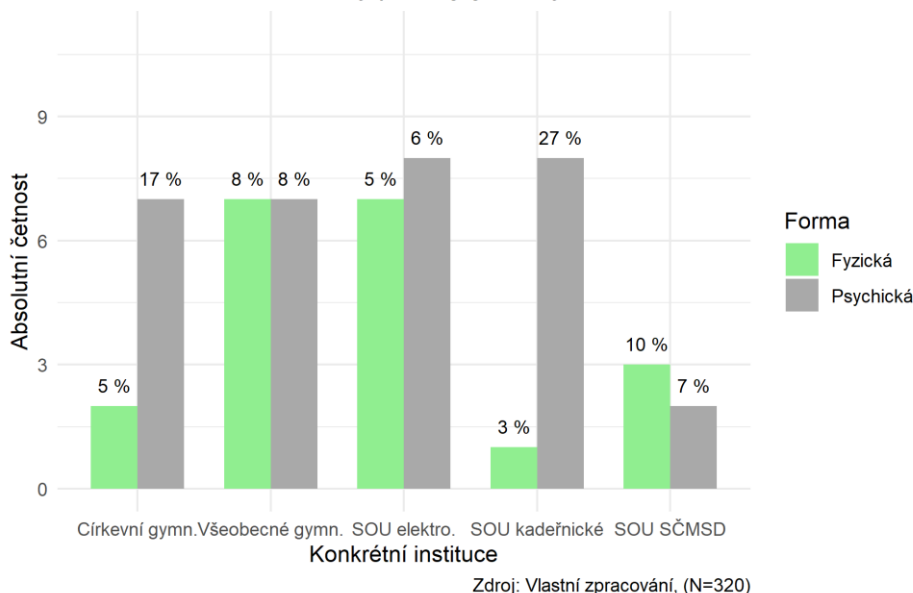
Na základě analýzy dat ve svém výzkumu jsem zjistila, že mé šetření podporuje původní hypotézu H₃: „Psychická šikana bude častější nežli fyzická šikana ve všech zmíněných středních školách.“ Nicméně, po provedení Fisherova exaktního testu byla naměřená p-hodnota 0,195, což dokazuje že vztah byl nesignifikantní. V mém případě to tedy znamená, že má data statisticky ukázala, že nemohu zamítnout nulovou hypotézu. Z tohoto důvodu by byla potřeba zajistit větší vzorek participantů, aby bylo možné s větší jistotou ověřit vztah mezi psychickou a fyzickou šikanou.

Tabulka 6: Prevalence psychické a fyzické šikany

Forma šikany	Absolutní četnost	Míra prevalence
Psychická	32	10,00 %
Fyzická	20	6,25 %
Celkem	52	16,25 %

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 5. Prevalence šikany podle její formy na konkrétních institucích

Graf 5: Prevalence šikany podle její formy na konkrétních vzdělávacích institucích

4.4 Kdo byl kým šikanován?

Tři hypotézy byly otestovány, a dále jsem se rozhodla využít data pro popis dalších zajímavých jevů, což bylo například téma související s genderem agresorů. V sekci pro "oběti šikany" jsem se respondentů ptala uzavřenou otázkou, kým jim bylo ubližováno. Mohli si vybrat ze tří možností: dívky, chlapci, nebo dívky i chlapci. Výsledky šetření ukázaly, že z celkového počtu 30 šikanovaných dívek bylo 14 (46,67 %) šikanováno dívkami a z celkového počtu 22 šikanovaných chlapců bylo 17 (77,27 %) šikanováno chlapci. Tyto výsledky korespondují se světovými teoriemi (Pellegrini & Long, 2002; Říčan & Janošová, 2010), které uvádí, že nejčastěji dochází k šikaně mezi jedinci stejného genderu. To znamená, že dívky nejčastěji šikanují dívky a chlapci nejčastěji chlapce. V případě genderově smíšené šikany se aktéry spíše stávají chlapci, u dívek je tato skutečnost pozorována pouze zřídka. Z mých dat bylo prokázáno (viz Tabulka 5), že chlapci šikanovali dívky v osmi hlášených případech (26,67 %), zatímco dívky šikanovaly chlapce pouze ve dvou případech (9,09 %). I tyto výsledky jsou tedy v souladu se studii zmíněnými v mé teoretické části práce. Odpověď „dívky i chlapci“ si vybralo 11 (21,15 %) dotazovaných z celého šikanovaného vzorku. Toto zjištění však může být opět vysvětleno propojeností se stádií šikany. Většina respondentů šikanovaných genderově smíšenou skupinou aktérů zároveň uváděla, že je šikanuje více než 5 spolužáků, nebo dokonce většina třídy. V případě odpovědi "více než 5 lidí" se jedná o 3. fázi šikany. Znepokojivé jsou zejména případy, kdy

respondenti označili možnost "většina spolužáků", jelikož dle Kolářovo (2001) typologie se jedná o 4. či 5., tedy nejhorší fázi šikany.

Další pozoruhodné výsledky přináší Graf 6, kde jsem do analýzy přidala i vliv typu školy. U chlapců na učilištích, reprezentovaných početnou skupinou respondentů z elektrotechnického učiliště, odpovídá výše zmíněným teoriím skutečnost, že 86 % šikany probíhá mezi chlapci. Vysoký podíl chlapců na elektrotechnickém učilišti (98 %) přispívá k homogenizaci prostředí a zdůvodňuje tak zjištění, že na učilištích dochází častěji k šikaně chlapců chlapci. Na tomto typu školy, jako jediném ze všech zkoumaných, jsem zaznamenala dva případy šikany, kdy chlapce šikanovaly dívky. U šikanovaných dívek je pozoruhodné, že výsledky byly identické jak na gymnáziích, tak na středních odborných učilištích. V obou typech škol byla šikana nejčastěji páchána dívkami (47 %), následovaná chlapci (27 %) a genderově smíšenými skupinami (27 %).

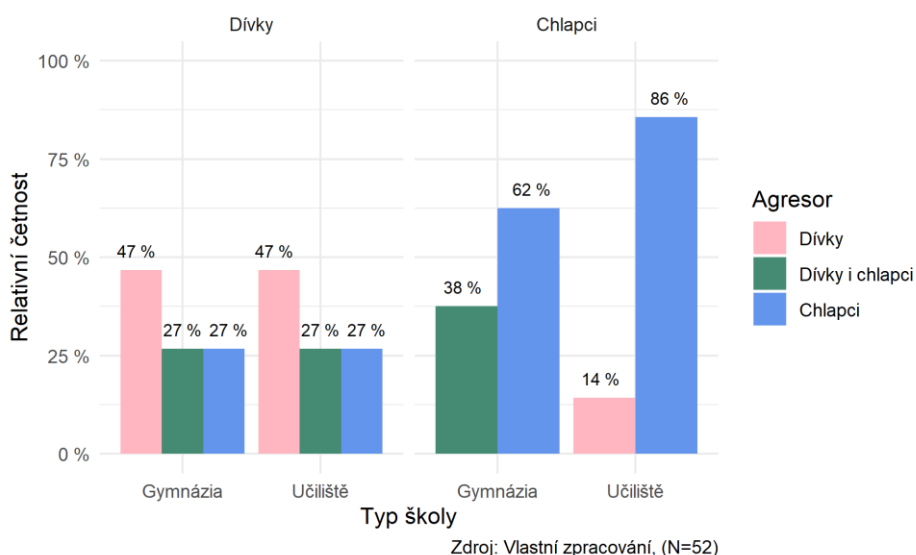
Výsledky této analýzy jsou pozoruhodné, neboť naznačuje soulad s některými z existujících teorií o šikaně. Analýza rovněž odhaluje vývoj šikany na základě stádií, ve kterém se nachází. Zjistila jsem, že v 11 případech hlášené šikany (bez ohledu na gender) se šikana nachází ve 3. až 5. stádiu, kdy již pedagogové ztrácí kontrolu nad situací a šikana se stává vážným a obtížně řešitelným problémem. Je důležité nad situací nelámat hůl a nadále se snažit šikanu zmírnit a pomoci oběti. I v takto pokročilých stádiích existují nástroje a strategie, které mohou vést k pozitivním změnám a zlepšení situace.

Tabulka 7: Vliv genderu agresorů na výskyt šikany

Agresor	Šikanované dívky		Šikanovaní chlapci	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Dívky	14	46,67 %	2	9,09 %
Chlapci	8	26,67 %	17	77,27 %
Dívky i chlapci	8	26,67 %	3	13,64 %
Celkem	30	100 %	22	100 %

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 6. Agresoři a oběti z pohledu genderu
Kdo je kým šikanován?

Graf 6: Zobrazení vztahů mezi agresory a oběťmi šikany podle genderu

4.5 Prevalence šikany podle genderu oběti a formy šikany

Jak již bylo avizováno, i tato část funguje jako hrubý popis zajímavých jevů. Tato část analýzy se zaměřuje na vztah mezi formou šikany, konkrétní institucí a genderem respondentů. Dle studií (Gomes et al., 2022) je známo, že specifický gender je náchylnější k určité formě šikany a má tendenci ji provádět. Konkrétně, dívky často upřednostňují psychickou formu šikany, zatímco chlapci se častěji uchylují k fyzické formě. V rámci mého výzkumu jsem si nejprve definovala pojem forma šikany a poté jsem zkoumala její výskyt v závislosti na gender respondentů. Míra prevalence psychické šikany u dívek byla v souladu s teoriemi, jelikož činila 6,25 %, zatímco prevalence fyzické šikany byla pouze 3,13 %. U chlapců byla situace komplexnější. Prevalence fyzické a psychické šikany nevykazovaly výrazné rozdíly, neboť prevalence fyzické šikany činila 3,13 % a psychické 3,75 %. Přesto však vyšší míra šikany převládala u psychické formy, což je v rozporu s výsledky studií uvedených v teoretické části mé práce. Toto zjištění je zajímavé, jelikož chlapce ve většině případů (77, 27 %) šikanovali chlapci. Dokonce se šikana chlapec-chlapec ukázala být více častá než šikana dívka-dívka. Je proto pozoruhodné, že i přes tyto faktory, chlapci jsou stále více šikanováni psychicky, ačkoliv jim je dle světových teorií připisována spíše fyzická forma šikany.

Při zahrnutí konkrétních institucí do interpretace jsem spíše naznačila pravost již získaných poznatků, než objevila zcela nové informace. Nejvyšší prevalence psychické

šikany u dívek byla zjištěna na kadeřnickém učilišti (29 %), což není překvapující vzhledem ke genderové struktuře respondentů.

Po přidání konkrétní instituce do interpretace jsem si spíše ověřila poznatky již zjištěné, než abych přišla na zbrusu nové věci. Nejvyšší prevalence psychické šikany u dívek byla naměřena na kadeřnickém učilišti (29 %), což ke svému genderovému složení respondentů není žádným překvapením a jde o poměrně očekávaný jev. Vzhledem k tomu, že dívky častěji šikanují jiné dívky psychickou formou, je logické, že na tomto genderově segregovaném učilišti, kde je 93 % studentek, dochází k vysokému výskytu psychické šikany. Zajímavá situace byla pozorována i na církevním gymnáziu, které je relativně genderově smíšené, avšak vykazuje 22% míru prevalence psychické šikany a pouze 4 % prevalence fyzické šikany. Co se týče prevalence fyzické šikany, nejvyšší hodnoty byly zaznamenány na elektrotechnickém učilišti. Avšak kvůli malému vzorku respondentů nemůže být tato informace brána jako zcela reprezentativní. Důležitější je zjištění 14% prevalence fyzické šikany na SOU SČMSD, což je relativně genderově smíšené učiliště. Situace zde naznačuje, že problematiku šikany je třeba zvláště řešit, protože je zde vyšší pravděpodobnost, že dívky navštěvující tuto školu se budou nacházet ve druhém stádiu šikany nebo dokonce horším.

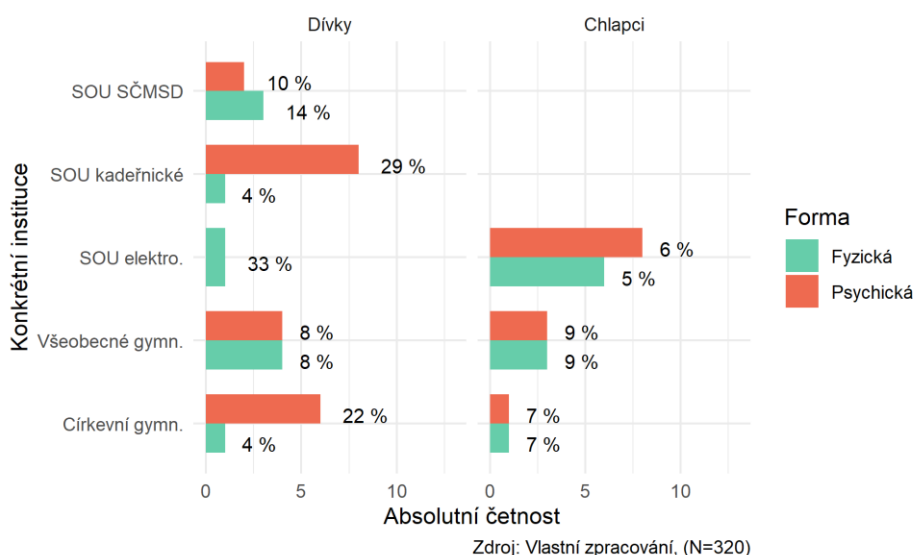
U chlapců jsou výsledky pro fyzickou a psychickou šikanu poměrně vyrovnané, bez větších výkyvů. Nejvyšší prevalence, jak fyzické, tak i psychické šikany, byla zjištěna ve všeobecném gymnáziu, které je genderově smíšené. Zajímavá situace se objevuje zejména u elektrotechnického učiliště, kde byla očekávána vysoká míra fyzické šikany vzhledem k vysokému podílu chlapců (98 %). Výsledky však překvapivě ukázaly, že zde převažuje psychická forma šikany.

Tabulka 8: Gender obětí a forma šikany

Forma šikany	Šikanované dívky		Šikanovaní chlapci	
	Absolutní četnost	Míra prevalence	Absolutní četnost	Míra prevalence
Psychická	20	6,25 %	12	3,75 %
Fyzická	10	3,13 %	10	3,13 %
Celkem	30	9,38 %	22	6,88 %

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 7. Prevalence šikany podle genderu obětí a formy šikany
 Prolínání genderu a formy šikany na konkrétních institucích

Graf 7: Prevalence šikany podle genderu obětí a formy šikany

4.6 Diskuze

Po analýze dat a grafů, které je reprezentují, jsem došla k následujícím zjištěním. Na základě analýzy mých dat a následného otestování bylo zjištěno, že vztah mezi prevalencí šikany a typem vzdělávacího zařízení je nesignifikantní. Toto zjištění se týká jak gymnázií, tak učilišť a naznačuje, že stereotypy o větší prevalenci šikany na určitých typech škol nejsou opodstatněné. I při detailní dekompozici a zkoumání konkrétních institucí nebylo možné spolehlivě označit vztah za signifikantní a zobecnit ho na celou populaci. Toto zjištění je zajímavé, neboť české studie se dosud nezabývaly otázkou, jaký vliv může mít typ střední školy na prevalenci šikany, tudíž i zjištění, že vztah je nesignifikantní přidává nové poznatky. Je důležité však zdůraznit, že mé zjištění je omezeno velikostí mého zkoumaného vzorku. Pro hlubší pochopení problematiky šikany a jejího propojení s typem vzdělávacího zařízení by byl potřeba rozsáhlejší výzkum s větším a reprezentativnějším vzorkem studentů. Odpovědí na mou výzkumnou otázku „Jaký vliv má druh vzdělávacího zařízení na výskyt a typ šikany?“ je, že typ vzdělávacího zařízení nemá vliv na výskyt šikany, a tím pádem ani na její typ. Zjednodušeně, je tedy jedno, jestli je žák z gymnázia nebo z učiliště, prevalence šikany zůstává podobná.

Ačkoli se statisticky neprokázal významný vliv typu vzdělávacího zařízení na výskyt šikany, detailnější analýza mých dat odhalila, zajímavý jev. Konkrétně jsem zaznamenala, že jedno ze středních odborných učilišť bylo genderově segregováno a vykazovalo vysokou

míru prevalence šikany (32 %). Naopak školy se smíšeným kolektivem nevykazovaly žádné překvapující údaje o šikaně. Tato pozorování naznačují, že genderové složení školy může skutečně ovlivňovat výskyt šikany. Podrobnější analýza mých dat ukázala, že existuje vztah mezi genderem a vyšší mírou prevalence šikany, zejména u dívek. I po následném otestování je možné tento vztah mezi gender a prevalencí šikany považovat za signifikantní. Tento výsledek je zvláště zajímavý, neboť se zdá být v rozporu s většinou relevantní literatury, která obvykle naznačuje, že navzdory rostoucímu trendu šikany mezi dívkami je stále častější šikana mezi chlapci (Smith et al., 2019). Můj výzkum na daném vzorku však ukazuje opak, jelikož s vyšší pravděpodobností se s šikanou setkávaly dívky. Má výzkumná otázka „Jaký vliv má gender na prevalenci šikany na středních školách?“ tak byla zodpovězena. Nejenže byl na mém vzorku zřejmý vliv genderu, konkrétně dívčího, na vyšší prevalenci šikany, ale tento vliv se ukázal i jako statisticky významný. Myslím si, že je zajímavé poznamenat, že tento trend byl patrný i při podrobnějším zkoumání škol. Čím více byla instituce feminizovaná, tím vyšší prevalenci šikany čítala, jak je vidět na příkladu kadeřnického středního odborného učiliště.

Nejvíce relevantní literatury bylo možné zachytit právě v tématu formy šikany. Jelikož většina jasně prokazovala, že psychická šikana se vyskytuje mnohem častěji než fyzická forma (Kolář, 2001; Janošová et al., 2016; Brighi et al., 2012). Zajímavé proto je, že v mém vzorku se tato skutečnost na datech sice ukázala, ale nepotvrdila se natolik, aby ji bylo možné prohlásit za statisticky významnou, a tím pádem zobecnit tento výsledek na celou populaci. Tento výsledek ukazuje na možnou odlišnost ve výskytu forem šikany v konkrétním prostředí středních škol. Je třeba brát v úvahu, že školní i sociální kontext může hrát roli v preferenci určitých forem šikany. Bohužel, jak již bylo avizováno, typ střední školy neměl statistický vliv na prevalenci šikany, a tudíž nelze tvrdit, že by měl vliv ani na formu šikany. Je velmi pravděpodobné, že tato odlišnost od předchozí literatury může být způsobena velikostí mého zkoumaného vzorku, což byla hlavní limitace mé práce. I přesto, že jsem se snažila získat reprezentativní vzorek, existuje zde možnost, že byl můj výzkum omezen zkoumaným vzorkem, což by mohlo mít vliv na mé výsledky.

5 ZÁVĚR

Šikana představuje závažný fenomén ovlivňující životy dětí a adolescentů jak v České republice, tak po celém světě. Cílem mé bakalářské práce bylo identifikovat faktory ovlivňující výskyt šikany na pěti zkoumaných středních školách, zaměřujíc se především na typ školy, gender a formu šikany. Práce byla strukturována do tří hlavních částí: teoretické metodologické a analytické. V teoretické části jsem definovala klíčové pojmy spojené se šikanou, jako je agrese, typy šikany, stádia šikany a protagonisty šikany. Metodologická část obsahovala mnou stanovené výzkumné otázky a hypotézy a následně popisovala průběh mého dotazníkového šetření. V analytické části jsem provedla analýzu dat získaných na základě šetření na pěti zkoumaných středních školách. Výsledky analýzy naznačují, že existuje statisticky významný vztah mezi genderem a prevalencí šikany, přičemž dívky vykazují vyšší pravděpodobnost stát se obětí než chlapci. Tento nález je v rozporu s dosavadní literaturou a poukazuje na potřebu dalšího zkoumání tohoto jevu. Naopak nebyl prokázán statisticky významný vliv typu školy ani formy šikany na její výskyt na daných školách.

V závěru této práce chci především zdůraznit vliv genderu na prevalenci šikany. Význam této práce může spočívat v tom, že naznačuje, jak důležité je zohlednit genderové rozložení studentů ve škole při navrhování opatření proti šikaně. Zjištění, že dívky podléhají šikaně častěji než chlapci, je v souladu s pozorováním i v genderově segregovaných prostředích, což poukazuje na nutnost důkladného sledování tohoto aspektu při řešení šikany.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Babbie, E. (2014). *The practice of social research* (14th ed.). CENGAGE Learning Custom Publishing.

Baldry, A. C. (2004). The impact of direct and indirect bullying on the mental and physical health of Italian youngsters. *Aggressive Behavior*, 30(5), 343-355. <https://doi.org/10.1002/ab.20043>

Bendl, S. (2003). *Prevence a řešení šikany ve škole*. ISV.

Berger, K. (2007). Update on Bullying at School: Science Forgotten?. *Developmental Review*. 27(1), 90-126. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2006.08.002>

Björkqvist, K., & Niemelä, P. (1992). New trends in the study of female aggression. In K. Björkqvist, & P. Niemelä (Eds.), *Of mice and women: Aspects of female aggression* (pp. 3-16). Academic press.

Björkqvist, K., Lagerspetz, K.M.J., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18(2), 117-127. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1992\)18:2<117::AID-AB2480180205>3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1992)18:2<117::AID-AB2480180205>3.0.CO;2-3)

Brighi, A., Guarini, A., Melotti, G., Galli, S., & Genta, M. L. (2012). Predictors of victimisation across direct bullying, indirect bullying and cyberbullying. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17(3-4), 375-388. <https://doi.org/10.1080/13632752.2012.704684>

Carlson B. W. (2024, 2.dubna). *Simpson's paradox*. Britannica. (Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Simpsons-paradox>, 20.4.2024)

Çelik, A., & Bozkurt, İ. (2022). Investigation of Aggression Levels of Secondary School Students Studying in Public and Private Schools, Playing and Non-Sports. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 24(2), 155–163. 10.15314/tsed.1109003

Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed). SAGE Publications.

Česká školní inspekce. (2016). *Tematická zpráva – Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování ve školách*.

(https://www.csicr.cz/html/TZ_prevence_sikany/html5/index.html?&locale=CSY&pn=25, 30.12.2023). 1-43 str.

ČT24 (2023, 14.března). *Více než polovina škol řešila šikanu mezi dětmi, častější je také ponižování na internetu. Oběti agrese jsou i učitelé.* (Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/vice-nez-polovina-skol-resila-sikanu-mezi-detmi-castejsi-je-take-ponizovani-na-internetu-obeti-agres-9136>, 30.12. 2023)

Dervishi, E., Lala, M., & Ibrahim, S. (2019). School bullying and symptoms of depression. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 21(2), 48–55. <https://doi.org/10.12740/APP/103658>

Dirga, L. (2017). Body as a Project: The Relationship Czech Prisoners Have to Their Bodies. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 49(6). 636–656.

Garaigordobil, M., Martínez–Valderrey, V., Páez, D. & Cardozo, G. (2015). Bullying y cyberbullying: diferencias entre colegios públicos-privados y religiosos-laicos [Bullying and Cyberbullying: Differences between public-private and religious-secular schools]. *Pensamiento Psicológico*, 13(1), 39–52. [10.11144/Javerianacali.PPSI13-1.bcdc](https://doi.org/10.11144/Javerianacali.PPSI13-1.bcdc)

Gomes, A., Martins, M. C., Silva, B., Ferreira, E., Nunes, O., & Caldas, A. C. (2022). How different are girls and boys as bullies and victims? Comparative perspectives on gender and age in the bullying dynamics. *International Journal of Educational Psychology*, 11(3), 237–260. <https://doi.org/10.17583/ijep.9310>

Hodges, E. V., & Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of personality and social psychology*, 76(4), 677–685. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.76.4.677>

Hodges, E. V., Boivin, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. M. (1999). The power of friendship: protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental psychology*, 35(1), 94–101. <https://doi.org/10.1037//0012-1649.35.1.94>

Chui, W. H., Weng, X., & Khiatani, P. V. (2022). Associations among Bullying Victimization, Family Dysfunction, Negative Affect, and Bullying Perpetration in Macanese Adolescents. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 66(1), 28–49. <https://doi.org/10.1177/0306624X20983741>

Janošová, P., Kollerová, L., Zábrodská, K., Kressa, J., & Dědová, M. (2016). *Psychologie školní šikany*. Grada.

Juvonen, J., & Graham, S. (2014). Bullying in Schools: The Power of Bullies and the Plight of Victims. *Annual Review of Psychology*, 65(1), 159-185. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115030>

Kolář, M. (2001). *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Portál.

Kolář, M. (2011). *Nová cesta k léčbě šikany*. Portál.

Koo, H. (2007). A time line of the evolution of school bullying in differing social contexts. *Asia Pacific Educ.* 8(1), 107–116. <https://doi.org/10.1007/BF03025837>

Machimbarrena, J. M., & Garaigordobil, M. (2017). Bullying/Cyberbullying in 5th and 6th grade: Differences between public and private schools. *Anales de Psicología*, 33(2), 319–326.

Martínek, Z. (2009). *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Grada.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell.

Pellegrini, A. D., & Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology*, 20(2), 259–280. <https://doi.org/10.1348/026151002166442>

Reichel, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Grada.

Říčan, P. (1995). *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Portál.

Říčan, P. (2003). *Krutost v náboženském kontextu*. In: Čermák, I., Hřebíčková, M., Macek, P. (Eds.), *Agrese, identita, osobnost*. Tišnov, Sdružení SCAN, 158-179.

Říčan, P., & Janošová, P. (2010). *Jak na šikanu*. Grada.

Smith, P., López-Castro, L., Robinson, S., & Görzig, A. (2019). Consistency of gender differences in bullying in cross-cultural surveys. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 33-40. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.04.006>

Turner, M. G., Exum, M. L., Brame, R., & Holt, T. J. (2013). Bullying victimization and adolescent mental health: General and typological effects across sex. *Journal of Criminal Justice*, 41(1), 53–59. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2012.12.005>

Vágnerová, K., & Bajerová, M. (2009). *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Portál.

7 RESUME

Bullying remains a pervasive issue affecting the lives of adolescents worldwide. This bachelor's thesis discussed herein assessed the prevalence of bullying and explored potential factors associated with bullying among high school students. The thesis utilized a sample of 320 high schoolers from five different educational facilities and employed a quantitative research method, specifically surveys, to achieve its objectives. Through an analysis of survey data, the study explores the dynamics of bullying within the high school environment. The study's research questions focused on understanding the relationship between gender, school type, form of bullying, and bullying prevalence among high school students. Key findings include a statistically significant association between gender and bullying prevalence, with girls experiencing higher rates of bullying compared to boys. Additionally, the research found that neither the type of school nor the form of bullying demonstrated statistical significance in predicting bullying behavior. These findings highlight the importance of gender-sensitive approaches to bullying.

8 SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Zpracováno autorkou dle Kolář, M. (2001). Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve škole. Praha: Portál. str. 32).....	12
Tabulka 2: Vzorek respondentů napříč zkoumanými školami, Zdroj: vlastní zpracování.....	28
Tabulka 3: Rozdělení respondentů dle výskytu šikany.....	30
Tabulka 4: Prevalence šikany dle genderu.....	34
Tabulka 5: Prevalence šikany dle genderu a typu školy	34
Tabulka 6: Prevalence psychické a fyzické šikany	36
Tabulka 7: Vliv genderu agresorů na výskyt šikany.....	38
Tabulka 8: Gender obětí a forma šikany.....	40

9 SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Genderové rozložení zkoumaného vzorku	29
Graf 2: Prevalence šikany měřená podle faktoru typu vzdělávacího zařízení	31
Graf 3: Rozložení šikany v konkrétních vzdělávacích institucích.....	32
Graf 4: Výška sloupců udává prevalenci šikany podle genderu, čísla v popiscích udávají absolutní počty šikanovaných.....	34
Graf 5: Prevalence šikany podle její formy na konkrétních vzdělávacích institucích.....	37
Graf 6: Zobrazení vztahů mezi agresory a oběťmi šikany podle genderu	39
Graf 7: Prevalence šikany podle genderu obětí a formy šikany	41

10 PŘÍLOHA

Dotazník týkající se šikany

Vážení studenti,

Jmenuji se Kateřina Bártková a jsem studentkou Západočeské univerzity v Plzni. V rámci mé bakalářské práce s názvem "Odhalování šikany na středních školách" se zabývám problematikou šikany a snažím se zmapovat její výskyt a specifika na českých středních školách. Nemusíte se ničeho bát, dotazník je zcela anonymní a Vaše odpovědi nebudou nikým sdíleny. Vyplnění dotazníku vám zabere přibližně 5 minut. Velmi si vážím Vašeho času a ochoty se dotazníkového šetření zúčastnit. Vaše odpovědi jsou pro mě velmi důležité a pomohou mi k zhotovení mé bakalářské práce.

Pro začátek zde sepíšu, co je definováno jako šikana:

„Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co je ti nepříjemné, co tě ponižuje nebo tě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti znepríjemňovat život i jinak – pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby se s tebou nebavili a nevšimli si tě.“ (Kolář, 2011: 294)

Vyplněním dotazníku souhlasíte se zpracováním svých osobních údajů. Vaše informace budou použity v souladu s GDPR a pouze pro účely tohoto výzkumu.

1. Pohlaví*
 - a. Chlapec
 - b. Dívka
 - c. Jiné
2. Byl/a jsi v minulém roce žákem/žákyní této školy?*

 - a. Ano
 - b. Ne

3. Chodíš do stejné třídy (se stejnými spolužáky) jako minulý rok?*

 - a. Ano
 - b. Ne

4. Jsi ve své třídě rád/a?*

 - a. Ano

- b. Ne
- 5. Máš ve své třídě dobrého kamaráda/kamarádku či partu kamarádů?*

 - a. Ano
 - b. Ne

- 6. Byl jsi někdy svědkem toho, že je šikanován tvůj spolužák jinými spolužáky ze třídy nebo ze školy?*

 - a. Ano
 - b. Ne

Sekce 2

- 7. Pokud ano, upozornil/a jsi na tuto skutečnost některého z učitelů?*

 - a. Ano
 - b. Ne
 - c. Upozornil/a jsem někoho jiného

- 8. Pomohlo to?*

 - a. Ano
 - b. Ne
 - c. Nevím

Sekce 3 = Následující otázky se týkají situace ve třídě

- 9. Šikanoval nebo šikanuje někdo ze třídy tebe?*

 - a. Ano
 - b. Ne

Sekce 4 = Otázky pro odpověď ANO (oběti šikany)

Komentář: *Velmi si vážím Tvé upřímnosti a ráda bych Tě ujistila, že tvá bezpečnost je pro mě prioritou. Z tohoto důvodu jsem respondentům, kteří v předešlé otázce označili odpověď "ne", připravila jinou sadu otázek. Tímto zajišťuji, že čas strávený na dotazníku zůstane stejný pro všechny respondenty a nemusíš mít tedy obavy ohledně toho, že by Tě podle času vyplnění mohl někdo identifikovat.*

- 10. Jak ti ubližoval/a?*

 - a. Ignorování
 - b. Posmívání

- c. Pomluvy
- d. Ponižování
- e. Nadávky
- f. Bití
- g. Fackování
- h. Kopání
- i. Rány pěstí
- j. Jiné

11. Zamysli se a napiš, jak často jsi byl/a šikanován/a?*

- a. Nejméně 2x za rok
- b. Asi jednou za měsíc
- c. Téměř každý týden
- d. Téměř každý den

12. Kolik je těch, kteří ti ubližují či ubližovali?*

- a. Jeden
- b. Dva
- c. Tři
- d. Čtyři
- e. Pět
- f. Více než pět
- g. Většina spolužáků

13. Ti, kteří ti ubližují, jsou převážně?*

- a. Dívky
- b. Chlapci
- c. Dívky i chlapci

14. Komu ses o šikaně svěřil/a?*

- a. Rodiče
- b. Babička či děda
- c. Třídní učitel/ka
- d. Jiný učitel/ka
- e. Kamarád/ka
- f. Nikomu jsem se nesvěřil/a
- g. Jiné

15. Kdo ti pomohl?*

- a. Třídní učitel/ka
- b. Jiný učitel/ka
- c. Jiný pracovník školy
- d. Rodiče
- e. Kamarád/ka
- f. Nikdo mi nepomohl

16. Kde se šikana odehrává či odehrávala?*

- a. Ve třídě
- b. Na chodbě
- c. V šatně
- d. V jídelně
- e. Na cestě ze školy či do školy
- f. V tělocvičně
- g. Jiné

Sekce 5 = Otázky pro odpověď NE (nešikanování)

Komentář: Velmi si vážím tvé upřímnosti a participaci v tomto dotazníku. Ráda bych Tě ujistila, že Tvá bezpečnost je pro mě prioritní. Z tohoto důvodu jsem připravila pro všechny stejně dlouhé a obsáhlé otázky, aby tedy nemohlo dojít k jakékoliv identifikaci dle času stráveného na dotazníku.

17. Byl/a jsi svědkem šikany?*

- a. Ano
- b. Ne

18. Pokud ano, jak bylo oběti ubližováno?*

- a. Ignorování
- b. Posmívání
- c. Pomluvy
- d. Ponižování
- e. Nadávky
- f. Bití
- g. Fackování
- h. Kopání
- i. Rány pěstí

- j. Nebyl/a jsem svědkem šikany
- k. Jiné:

19. Jak často byla oběť šikanována?*

- a. Nejméně 2x za rok
- b. Asi jednou za měsíc
- c. Téměř každý týden
- d. Téměř každý den
- e. Nebyl/a jsem svědkem šikany

20. Kolik je těch, kteří oběti ubližují?*

- a. Jeden
- b. Dva
- c. Tři
- d. Čtyři
- e. Pět
- f. Více než pět
- g. Většina spolužáků
- h. Nebyl/a jsem svědkem šikany

21. Ti, kteří oběti ubližují, jsou převážně?*

- a. Dívky
- b. Chlapci
- c. Dívky i chlapci
- d. Nebyl/a jsem svědkem šikany

Sekce 6 = Tato sekce se věnuje situaci ve škole

22. Šikanoval či šikanuje tě někdo z této školy?*

- a. Ano
- b. Ne

Sekce 7 = Otázky pro odpověď ANO (oběti šikany)

Komentář: Velmi si vážím Tvé upřímnosti a ráda bych Tě ujistila, že tvá bezpečnost je pro mě prioritou. Z tohoto důvodu jsem respondentům, kteří v předešlé otázce označili odpověď "ne", připravila jinou sadu otázek. Tímto zajišťuji, že čas strávený na dotazníku zůstane stejný pro všechny respondenty a nemusíš mít tedy obavy ohledně toho, že by Tě podle času vyplnění mohl někdo identifikovat.

23. Jak ti ubližoval/a?*

- a. Ignorování
- b. Posmívání
- c. Pomluvy
- d. Ponižování
- e. Nadávky
- f. Bití
- g. Fackování
- h. Kopání
- i. Rány pěstí
- j. Jiné

24. Jak často jsi byl/a šikanován/a?*

- a. Nejméně 2x za rok
- b. Asi jednou za měsíc
- c. Téměř každý týden
- d. Téměř každý den

25. Kolik je těch, kteří ti ubližují nebo ubližovali?*

- a. Jeden
- b. Dva
- c. Tři
- d. Čtyři
- e. Pět
- f. Více než pět
- g. Většina spolužáků

26. Ti, kteří ti ubližují či ubližovali, jsou převážně?*

- a. Dívky
- b. Chlapci
- c. Dívky i chlapci

27. Komu ses o šikaně svěřil/a?*

- a. Rodiče
- b. Babička či děda
- c. Třídní učitel/ka

- d. Jiný učitel/ka
- e. Kamarád/ka
- f. Nikomu jsem se nesvěřil/a
- g. Jiné

28. Kdo ti pomohl?*

- a. Třídní učitel/ka
- b. Jiný učitel/ka
- c. Jiný pracovník školy
- d. Rodiče
- e. Kamarád/ka
- f. Nikdo mi nepomohl

29. Kde se šikana odehrávala?*

- a. Ve třídě
- b. Na chodbě
- c. V šatně
- d. V jídelně
- e. Na cestě ze školy či do školy
- f. V tělocvičně
- g. Jiné

Sekce 8 = Prevence

30. Řekl vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás někdo začne šikanovat?

- a. Ano
- b. Ne

31. Měli jste seminář/workshop na téma školní šikany?

- a. Ano
- b. Ne